

DEBRECZENI PROTESTÁNS LAP

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETI KÖZLÖNY.

A lap szellemi részét illető minden közlemény a szerkesztőség címe alatt küldendő.

Megjelen hetenként egyszer szombaton, másfél íven.

Előfizetési ár: egész évre 6 frt (12 korona), félévre 3 frt (6 korona).
Hirdetések díja: *Benn a lapban* egész oldal 8 frt, félooldal 4 frt, negyedoldal 2 frt; *a borítékon* egész oldal 4 frt, $\frac{1}{2}$ oldal 2 frt, $\frac{1}{4}$ oldal 1 frt. Többszörös hirdetésnél árengedmény adatik. Bélyegdíj minden hirdetésnél külön 30 kr.

Egyes szám ára 15 kr.

A kiadóhivatal

kezelője Rózsa Sándor főiskolai háznagy. kinek nevére intézendő a lap minden anyagi dolgára s a hirdetésekre vonatkozó küldemény

ÚJÉVRE.

Ha napi vándorútunkon előrehaladva, bércről-bérczre hágunk, s elérkezünk az előttünk álló legmagasabb csúcs ormára, a megfutott út végén nyugodt örömmel tekintünk vissza a pályára, melyet az nap megtettünk, a szakadékokra, melyeket kikerültünk, az árnyas pihenőkre, melyek alatt fáradalmainktól megnyugodtunk. Számot is vetünk ilyenkor magunkkal: mit láttunk és mit tanultunk, mit viszünk el magunkkal a ma emlékeül a jövőnek. De egyszersmind a magas csúcs ormáról áttekintünk másnapi útunk ismeretlen földére is, hogy előre kikémléljük meredélyeit, fölkeressük nyugvó pontjait.

Hiába, hiába! A jövőt Isten keze takarja. Jövő útunkat eltakarja előlünk a leszálló éjjeli homály. Minden napnak megvan a maga mindig új, mindig ismeretlen küzdelme, de egyszersmind a maga mindig új, nem sejtett gyönyörűsége is.

Földi életünk folyása ilyen vándorúthoz hasonlít. Perczek, órák, napok, hetek, hónapok és évek benne mértföldmutatók. Egy-egy év megfutása igen jól hasonlítható a fentebb vázolt napi úthoz, mert minden év végén egy magaslat csúcsára jutunk el, s ott állunk még újév első napján is, honnan egészen természetesen irányul vissza tekintetünk a multba s szegeződik a jövőbe is, hol az emlékezet s a remény egy töről fakadnak, hol egyszerre a multé és a jelené az ember.

A természeti világban is azt az időt éljük ezen napok alatt, melyet a Krisztus által hozott

kegyelem országában szemlélünk. Itt megünnepeltük, szívből és lélekből, komoly buzgósággal megünnepeltük Krisztus Urunk áldott születésének emléknapijait, beteljesedett, mit a szent atyák vártak, megérkezett az időknek teljességében az Ur, szertefoszlott tehát a sötétség, — és a természeti világban is megtört a hosszú, a kietlen sötétség uralma, éjszakáink mind rövidebbekké, nappalaink mind hosszabbakká lesznek s reménykedve várjuk a tavaszi szép napok elérését, mikor fölpezsdül az élet, s langy szellők szárnyain lágy fúvalom feltámadásról, a tél álmában elpihent erők újraéledéséről beszél.

Ujlesztendő virradt reánk. Álljunk meg egy kissé ezen mértföldmutatónál. Vessünk néhány röpke pillantást a mult évre, s próbáljunk betekinteni a jövőbe is. Gyűjtsünk erőt a mult átélt fáradalmaiból a jövő reánk váró küzdelmeihez.

Az egész mult esztendőben a polgári „új rend“ ujdonságának hatása alatt állottunk. Hála Istennek, a mi református híveink minden nagyobb megrázkódtatás nélkül beilleszkedtek az új viszonyok keretébe, s megmutatták ezúttal is, hogy hazai protestántizmusunk igazi államerő, melynek hazafiasságához kétség egyáltalában nem férhet. Az új törvények egyházunk tagjainak vallásosságát nem csökkentették: a polgárilag egybekelt házasok a legtöbb helyen és esetben kikérik magokra az egyház áldását is, s többfelől veszszük a hírt, hogy az egyes egyházközségek kártalanítani igyekeznek lelkészeit azon stólaveszteségért, mely ezeket az új

egyházpolitikai törvények életbelépte következtében esetleg érte.

Nemzetünk az elmúlt 1896. évben nagy és fényes jubileumi esztendőt ünnepelt: ezeréves állami fennállása emlékének teljes félesztendőn át tartó nemzeti ünnepeket szentelt. A világ minden művelt nemzete részt vett hazánk örömeiben, s bizonynyal mondhatjuk, hogy századok óta nem részesült a magyar olyan elismertetésben, a minő most jutott neki osztályrészeül.

A nemzet örömhangjai között sem némult el azonban teljesen a sirám, mely egyházunk oly igen sok gyülekezetének ajkairól, nagy anyagi szegénységének miatta olyan régóta hangozik már.

Szegények vagyunk az anyagiakban, s mi tagadas benne, e miatt sokfelé szegények vagyunk a lelkiekben is. Hiába hangozik a Kárpátok bérczei ölen, a négy folyamnak mentén egyes kiáltóknak szava: a szegénység megbénítja a tetterőt, siketté teszi a fület, hogy ne hallja meg a lelkesedés szavát, megnémítja az ajkakat, hogy ne zendüljön meg azokon a hitnek szava, a reménynek bizodalmas beszéde, s némúljon el a szeretetnek tette bátorító hangja.

Nem a földhöz tapadó szegényekről mondta azt Krisztus Urunk, hogy ilyeneké a mennyek országa.

Amde ezen a téren is reménysugarak kezdenek derengeni egyházunk egén, s nincs okunk a végső kétségbeesésre.

Koronás királyunk trónján állva mondá, hogy ismeri egyházunk nehéz anyagi helyzetét s fejedelmi gondjának tekinti segíteni azon.

Oh áldott, oh áldott királyi szó!

Vallás- és közoktatásügyi miniszterünk kilátásba helyezé, hogy egyházunk szegény lelkészeinek anyagi tisztességesebb megélhetését törvényhozásilag biztosítani fogja.

Egy római katolikus egyházfejedelem, egy biboros főpap épen ezen sorok írójának mondotta, hogy minden erejével támogatni fogja a felsőház termében azt a törvényt, mely a protestáns lelkészek számára járó fizetés államilag való emelésével fog foglalkozni.

Csak tekintsünk hát bizalommal jövőnk felé. Munkáljuk minden erőnkkel egyházunk és a magunk javát; ne hagyjuk el magunkat s akkor Isten sem fog elhagyni bennünket.

Az ő nevében induljunk neki ezen újesztendőnek. Őt tiszteljük, őt imadjuk, ő benne bizzunk egyedül. A hit megacézósít bennünket az élet küzdelmeire, s bátrakká teszen.

Küzdelem az élet. Ha olyan esztendők jönnek is reánk, melyekre azt kellene a bölc

Prédikátor szavaival mondanunk: „nem szeretem ezeket“, — a küzdelem viharában híven kitartva a kormányrúd mellett, élünk, s ebben az életben még örömet s boldogságot is találunk.

Legyen rajtunk a jó Isten áldása ezen beállott új esztendőben!

Csiky Lajos.

TANÜGY.

Elmefuttatások a tanügy terén.

Az 1896. év, mint a magyar állam és magyar nemzet évezredes fennállásának éve, szokatlan forrongásba, mondhatni szent lázba hozott minden igaz magyar elmét és magyar szívet. A millennium s a vele együtt járó, jobban mondva a millennium emlékét megszentelő ünnepek uralkodtak minden magyar elmén, minden magyar szíven. De ez ünnepek fényében és zajában s az ehez vezető előkészületek ezer gondjai között sem voltak elfeledve a tudományok és művészetek, sőt épen a millenniumon, mint a magyar faj ezeréves életének, életrealóságának s a kulturnemzetek sorában nagyra hivatottságának fényes bizonyosságai szerepeltek. Nemesak a lezajlott véres emlékü háborúk kegyetlen eszközei vagy a gazdagság és fényűzés szemkápráztató czikkei kerültek elő a muzeumokból s a gazdagok kincstárainak rejtekeiből, hanem a tudomány és művészet remekei is. Nem volt elfeledve a tanügy, az iskola sem. Ez is ünnepelt. Ez is előadta, előhozta a maga kincseit, a legjobbakat, a legértékesebbeket, hogy dicsőítse a millennium emlékét s a magyar ész erejét, jóra valóságát.

Valóban a millennium roppant adalékkal gazdagította a magyar irodalmat. A magyar iskola történetéhez nagymennyiségű adatokat hordtak össze tisztességes törekvésű vagy épen kitünő tehetségek. Kisebb-nagyobb terjedelmű és értelmű monographiák szinte gombamódra állottak elő, ez által a magyar iskolaügy történetének nem egy homályos pontja nyert megvilágítást. De az iskola jelenének feltüntetésére rendezett kiállításokban a taneszközök, ifjúsági dolgozatok, folyóiratok, tankönyvek is ott szerepeltek, mint annak jelei, hogy az iskola, e fenséges szellemi műhely, micsoda eszközökkel készül és akar egy új még dicsőbb ezredév alapjait lerakni. Mert nemesak nyelvében, hanem tudományában és erkölcsében él a nemzet. E drága háromságnak tenyésztő háza pedig az iskola. A minő az iskola, olyan a nemzet; s a milyen a nemzet, olyan az iskolája.

A millennáris év egyik kiemelkedő pontja, az ünnepek bár kevésbé zajos és fényes, de nagyjelentőségű alkotó része volt az országos tanügyi kongresszus. A magyar nemzeti nevelés és oktatás minden rendű és rangú képviselőinek derék serege gyűlt itt össze, hogy eszméivel, gondolataival bevilágítsa az utat, a melyen a nemzet ifjúságát, reményét vezetni kell a jövőben az óvodától az egyetemig. Itt mondatott ki az egységes nemzeti iskola eszméje. Mennyi erő relik pusztán ez eszmét hirdető szavakban, mutatja ama nemzetiségi reakció, mely csakhamar hangosan nyilatkozott, sőt tiltakozott ellene. De ez eszme fényét a reakció nem homályosíthatja el többé, ez eszmének, mint vezérlő hatalomnak élni s lassan-lassan a higgadt bölcsesség nyugodtan előtörő számításával minél több lelkeket és szíveket kell áthatni, míg eljő a győzelem. Magának ez eszmének lelkes proklamálása fényes emléket biztosítana a tanügy történetében a most említett országos tanügyi kongresszusnak.

Ettől a tanügyi kongresszustól várták sokan az egységes középiskola mellett való végleges állásfoglalást is. Akarták is némelyek, hogy a kongresszus a maga országos tekintélyével tegye le annak alapkövét. Nem cselekedte. Jól tette. Hogy is lehetne olyan valaminek az alapjait lerakni, a minek képe egy elmében sem alakult meg tisztán, biztosan meghatározható körvonalakban! Ki épített még házat, mielőtt terve lett volna hozzá? Aztán még azt sem lehet elfeledni, hogy a középiskolák különböző fajai nem is úgy véletlenül, quasi deus ex machina állottak elő, hanem a gyakorlati élet szüksége, ennek majdnem kényszerítő hatalma hozta azokat létre időről-időre. Épen ezért azokat a föld színéről egyszerre, egy kézmozdulattal vagy hatalmi szóval eltörölni nem lehet, mert a ki a társadalom életének szükségleteit tekintetbe nem veszi, az erőszakot követ el a társadalom jóléte, boldogulása ellen.

Ha a különböző középiskolák valóban szükségesek és a hozzájuk fűzött várakozásoknak megfelelnek, ám hadd éljenek; ha szervezetekben hibák vannak, ha az eredeti céltól, mely őket életre hozta, messze eltértek, ha eredeti rendeltetésökkel össze nem egyeztethető alakot és mérvet nyertek, akkor azokat a célnak megfelelően átalakítani, módosítani, reformálni, de nem eltörölni és megsemmisíteni kell.

Hadd maradjanak fenn hát a különböző középiskolák, de nem mint ellenfelek, hanem mint a magyar ész és erkölcs, a magyar jóra-valóság és életképesség kifejtésére és előbbre vitelére hivatott versenytársak, kiknek eszközei-

ben és berendezettségében is lehetnek és legyenek is bizonyos érintkezési pontok.

Ha jól fogtam fel az országos tanügyi kongresszus megállapodását, e szerint élhetnek egymás mellett a különböző középiskolák. Helyeslem azonban, hogy a gymnasium régi egységének visszaállítását követeli. Ezt mindenütt az egész vonalon helyre kell állítani, részletekben a helyreállítás rázkodással járna.

A millennium éve egyébként sem volt meddő a tanügyre nézve, úgy a szoros értelemben vett állami téren, mint az ev. ref. egyház kebelében nagyon fontos kérdések szőnyegre hozatalával és alkotásokkal találkozunk.

Fontos és sokat ígérő az Országos közoktatásügyi tanácsnak lényegesen módosított munkakörrel való életbe léptetése. Ujabb alapszabályai értelmében megszabadul a sok nyüggyel, kellemtelen félreértésekkel járó, sőt szemrehányásokkal fizető tankönyvbírálattól s foglalkozhatik természetesen es sokkal hálásabb és áldásosabb feladataival, a közoktatásügyi intézmények javítására és tökéletesítésére szolgáló tervezgetésekkel, a közoktatásügyi kormányznak adandó üdvös és bölcs javaslatokkal.

A közoktatásügyi kormány vezető magas állásához méltóan a középiskolákat közelebről érintő, azokra nézve nagyjelentőségű kérdést hozott felszínre u. m. az érettségi vizsgák reformját s a középiskolai tanterv revisióját.

Arra vonatkozólag a legjelesebb férfiakból összehívott ánkét tanácskozásait vette igénybe, hogy ezek alapján a maga véleményét minél alaposabban megalkotván, az érettségi vizsgákra új az eddiginél jobb és czélszerűbb utasítást adhasson. Az utasítás még nem kész. Bármikor készüljön el azonban, csak legyen jobb az eddiginél, vigye elébb a középiskolai, illetőleg a minket legjobban érdeklő gymnasiumi oktatást.

A másik még nagyobb fontosságú kérdés a középiskolai tanterv revisiója. Ennek szerencsés megoldása nemcsak sok tanulmányt, tapasztalatot és fáradhatlan szorgalmat, de valódi reformátori éles látást s a mi körülményeink közt tagadhatatlanul nemes bátorságot követel.

A másik ezer év küszöbén mindenkinek számolni kell azokkal az eszközökkel és feltételekkel, a melyek a magyar államnak és nemzetnek egy másik ezeréves létét biztosíthatják. E feltételek közzé tartozik, sőt ezek között legelső, hogy a nemzet intelligenciáját nevelő középiskola s különösen a gymnasium az ifjúság lelkét azon eszmékkel gazdagítsa, a melyek által az nemcsak világpolgári értelemben megnemesülni, de szívben-lélekben magyarrá lenni képes.

Magyarország csak akkor lesz erős és igazán életképes, ha a vezető elemnek gondolkodásban, érzésben összeforrnak. Erre nézve egyik elsőrendű fontos tényező a középiskolai oktatás berendezése, szelleme és vezetése.

E revidiótól függ sok tekintetben az előbbi kérdésnek az érettségi vizsga reformjának a szerencsés megoldása is. Sőt annak létrejötte előtt elhamarkodott is lenne, legalább az én nézetem szerint.

Adja Isten, hogy a nagy célhoz méltó legyen az alkotás!

Foó István.

(Vége köv.)

A református népiskola.

IV. A tanterv.

IV. A földrajz.

Tantervjavaslatomban a reáliáknál fordulóponthoz jutottunk. Azzal a sajnálatos körülménnyel, hogy a népiskolai növendékek jelentékeny része sem írni, sem olvasni meg nem tanul s még kevésbé tudja a reáliákat, le kell számolnunk.

A túlterhelés tehát megvan, de nem ott, a hol keresik, t. i. az anyagban.

Egyházkerületi tantervünk a *tananyag beosztását* illetőleg túllícizál az állam is, mert nálunk már a III-ik osztályban, mint önálló tantárgyak szerepelnek a földrajz, történelem és természetrajz, de az államiban nem. Tankönyveink versenyeznek abban, hogy minél szárazabb leíró alakban s minél nagyobb terjedelemben adják a legelvontabb fogalmakat, s még csak nem is az ismeretközlés, hanem pusztán az emlékezet gyakorlása céljából. Tanítóink ezzel az anyagalmazzal sincsenek megelégedve, hanem azt a saját tudásuk tárházából kibővítik. Iskolavizsgálóink aztán nem azt kérdezik, a mit a gyermek tud, hanem a mit nem tud; pedig a gyermek semmit nem tud produkálni, hanem csak *reprodukálni*. Végre a nyilvános vizsga mostani alakjában egyenesen odakényszeríti a tanítót, hogy mindent a *feledésnek*, semmit az *életnek!* Így lett a szunyogból elefánt.

A népiskolai túlterhelést a nélkül, hogy az anyagot megrövidíteném, tantervjavaslatom meg fogja szüntetni; csak a *célt* tűzöm ki helyesen, más *beosztást* teszek s más *minőségű* anyagot adok, mert ezek a túlterhelés valódi okai.

A földrajz anyaga.

1. Fizikai-, 2. politikai-, 3. mértani földrajz.

A földrajztanítás célja.

A III-ik osztályban megismerkedik a növendék a földrajzi alapfogalmakkal s ezzel kapcsolatosan a környék és haza természetrajzi viszonyaival, mert a fizikai földrajznál ismeri fel a növendék a *világhoz* való viszonyát. A IV. osztályban a térképolvasásba begyakoroltatik s folytonos szemléltetés alapján s összerakó tanmenet szerint tanul politikai földrajzot, mert a gyermek itt ismeri meg az *emberhez* való viszonyát. Az V—VI-ik osztályban a földrajzi ismeret rendszereztetik s a fizikai és politikai földrajz egybekapcsolatik; a földrajz a természetrajz tere és a történelem szeme lévén, e két tárggyal társítatik; végül a mértani vagy csillagászati földrajz tanítása által a világ nagyszerűsége feltáratik,

mert így ismeri meg a gyermek e tárgy által is *Istenhez* való viszonyát.

Tervrajz.

III—IV-dik osztály.

A falu; szomszédok; a lakosok foglalkozásuk szerint; iskola, templom; elöljárók; polgárok; azok jogai és kötelességei; utcza; emlősök a háznál, szárnyasok a háznál; a gyümölcsös és szőlőskert; a különböző gyümölcsfák; hernyók rovarok; az éneklő madarak. A határ; a szántóföld; fekete korhany, agyag, homok, szikföld; a mezőn termő növények; kártékony emlősök; az országút; a gránit. Másik falu; a vármegye; folyóviz, tó, tenger; domb, hegy; a térkép; a világtájak a térképen; a színek magyarázata. A vármegyék és azok székhelyei synthetikai tanmenet szerint. Az ország hegyei és folyói.

Az ország lakosai nemzetiség és vallás szerint. Magyarország állat, növény ásványvilága. Az országban levő bányák; fürdők; történelmi nevezetességű helyek.

Rendszerező fokozat (V—VI).

Magyarország részletes földrajza. Európa és a többi világrész vázlatosan; főképen azon nép és természetrajzi viszonyok, a melyek bennünket közelebről érdekelnének. A csillagászati földrajzból: a föld alakja; álló csillagok fő és mellékbolygók; meteorok, üstökösök. A nap; a hold kettős forgása; a földgömbön levő körök; évszakok; éghajlat; naprendszer; a világegyetem.

Jegyzet: Minthogy ezen tantervjavaslatban a III. és IV. osztályban a földrajz és természetrajz, mint önálló tantárgyak nincsenek felvéve, hanem ezeket *közvetlen szemlélet s az olvasókönyvek alapján* egybekapcsolva óhajtom taníttatni, szükséges dolognak tartom a következő, részletes s felvilágosító megjegyzéseket tenni: A gyermek színes virágok közt úzi a lepkéket; bámulja a zsongó méheket, s ujongva tapsol a fák levelei közül kandikáló gyümölcsöknek; ő a természet felséges jeleit, a nap derült mosolygását, a fellegek gomolygását, az égháboru jeleneteit, kis csikót, bárányt, madarat, virágot erős tudvágygyal szemléli.

Rég ismert dolog, hogy az érzékeket, — melyek által minden ismeret alapját a külső észrevételeket szerezzük, — semmi sem foglalkoztatja oly nagy és változatos mértékben, mint a természet; aethetikai s erkölcsileg képző ereje kézzelfogható. Vallásos érzelmeink is a természet szemlélésénél nyernek életet, a midőn mindenütt és mindenben a remek összhangzatot s ugyanazon rend és törvényszerűséget látjuk. „A mi az Istenben láthatatlan . . . az a világnak alkotmányából megértetvén, megláttatik.”

Sajátságos dolog azonban, hogy bár a természet-tudomány általánosan képző becse régtől fogva ismeretes, annak népiskolai kezelésénél oly különféle tarkaság uralkodik, hogy az méltán tartható időpazarló munkának.

Ennek okát én abban találom, hogy a növendéket nem a *természetbe*, hanem a *természet-tudományba* akarjuk bevezetni, s kinozzuk a harkály körmének vagy a bojtornán gyökerének részletes leírásával.

A természetrajz tanításának alapelvei ezek: A term. rajz tanítását honi testekkel kezd s ezekhez csatold az idegeneket. A tökéletesebb szervezetű lények közül is azokat hozd a gyermek szemlélete alá, a melyek a természetes rendszer egyik vagy másik osztályának valóságos képviselői gyanánt tekintetnek. Mindent közvetlen szemlélet alapján! A természetről mindig a Teremtőre irányítsd a gyermek figyelmét. Ne taníts sokat,

de a mit tanítottál, azt jól alaposan tanítsad. Tanításodba meséket és elbeszéléseket szőjj, mert ez a népiskola fűszere.

A természetrajz népiskolai anyagját, szorosabban véve, az égali, természeti világ s foglalkozási viszonyok szabják meg. Csak miután közvetlen szemlélés, észlelés és összehasonlítás által bővültek ismeretei, vehetjük fel idegen világok fontosabb term.-rajzi egvedeit.

Idegen országok term.-rajzi tanítása is szorosan összefügg a földraizi viszonyokkal, tehát e két tantárgy itt is csoportosítandó. Magyarország szarvasmarhája, búzája, sója, Anglia kőszene, Spanyolország higanva, szentjánoskenyere, Oroszország jegesmedvéje, iramszarvasa, lova, zuzmója, ólomja, az arabnak tevéje, kávéja, Khinának theája, agyaföldje, a két Indiának drágakövei, ragadozó állatai, fűszernövényei, Ausztrália görugránya, indigója, kenvérfája, Afrika vízilova, krokodilusa, pálmája, struczmadara, Amerika aranyja, ezüstje, kolibrija, majma, lajhárja, czukornádja, dohánya, kúszó növényei (lián), a sarkvidékek fókái, czethalai stb. mind olyan dolgok, melyek nem a természettudományba, hanem a gyermeket a természetbe bevezetni vannak hivatva, s a melyek életet öntenek a különben száraz föld- és természetrajzba.

Bár első tekintetre ezen szórványos természetrajzi tanítás a módszertől eltérőnek látszik, ha a tanfokozatot figyelembe vesszük, láthatjuk, hogy a tanítási egymásután híven meg van tartva, s könnyűről nehézre, közeliről távolira haladunk.

A föld- és természetrajz anyagjának illetően beosztása mellett ezek mint önálló tantárgyak a III. és IV.-ik osztályban nem szerepelnek ugyan, de közvetlen szemlélet s olvasókönyvek alapján annál több lényegyet végezhetünk belőlök, sőt ezeket, mint a III. osztály nyelvképzőjében kimutattam, a fogalmazással és nyelvképzéssel is egybekapcsolhatom.

Te pedig jó öreg Pestalozzi, még sírodban is megfordulnál, ha látnád, hogy az általad felállított szemléltető oktatás elvét miként tapodjuk lábbal még azon tárgy tanításánál is, mely a szemléltetésre legalkalmasabb, csak azért, hogy *a látszatnak feláldozzuk a lényegét.*

Vincse József.

(Vége köv.)

KÖZÉLETÜNK.

Néhány szó önmagunkról.

Bármennyire érezzük is a letűnt 1896-ik esztendőnek nemzeti és állami szempontból, mint ezredéves fordulónak kibeszélhetetlen jelentőségét; bármily felemelő érzéssel tölti is el lelkünket nemzetünk erejének, szilárd alapokra fektetett államiságának az a tudata, a melyet a millenniumi ünnepek pusztá szemlélete is szükségképen felébreszthetett bennünk: mégsem tekinthetünk teljes megelégedéssel és nyugodtsággal vissza a multba és előre a jövőbe. Hogy minő jelenségek, miféle hiányok, igények vagy kívánalmak zavarják meg nemzeti érzelmeink és lelkesedésünk harmoniáját — állampolitikai téren: arról beszélni nem tartozik e lapok hasábjaira.

De protestáns egyházi és tanügyi viszonyaink szemlélése is elegendő okot szolgáltat arra, hogy dicsőséges millennáris emlékeink közé az elégtelenség és aggodalom érzelmei vegyüljenek.

Nem állítjuk, hiszen akkor igazságtalanok lennénk, ha ilyet állítanánk, — hogy a nevezetes ó esztendő egyházunkra és iskoláinkra nézve minden előhaladás, fejlődés és közhasznú tevékenység nélkül folyt volna le. Egyházunk égető sebei alig voltak valaha világosabban feltárva; az ezek gyógyítására szükséges és alkalmas eszközök, úgy az erkölcsi- szellemi mint az anyagi természetűek, — alig képezték valaha élénkebb és alaposabb megbeszélés tárgyát sajtóban úgy, mint hivatalos és társadalmi testületeink körében; és az eredmény a várakozáshoz képest még sem tekinthető kielégítőnek.

Különösen áll ez egyházunk anyagi rendezésére nézve. A vallásos-erkölcsi élet terén mégis mutatkozik félreismerhetlen föllendülés, a mely bizonyára kedvező hatást fog gyakorolni az egyházfentartás alapját képező felekezeti öntudat felébresztésére is, a mennyiben meg gondolatlan túlzások s idegenből átplántáltatni megkísérlett idétlenségek és álkegyesség e kedvező fejlődést téves irányba nem terelik vagy nem teszik már kezdetben visszatetszővé és hitelvesztetté. De kétségtelen dolog, hogy anyagi téren összes mult évi vívmányaink nem érnek fel azzal a jó reménységgel, a melyet prot. egyházaink eddig legalább táplálhattak. Igenis! mert eddig mégis várhattuk, követelhetjük az 1848: XX. t.-cz. végrehajtását. Most megkaptuk e helyett a 800, illetőleg 600 frtos lelkeszi fizetési minimumnak tíz esztendő folyamán való létesítése iránt — az ígéretet. Ha az a 800 frtos minimum egyházunk anyagi bajainak orvoslására elegendő lenne: akkor bizonyára nehéz szívvel és küzdelemmel ugyan, de mégis türelmesen várhatnók be azt a tíz esztendőt, mint egy boldogabb korszak kezdőpontját. De várni megnyugtató reménység nélkül; tudva azt, hogy még a mit remélhetünk, abban sincs igazi vigasztalás: valóban kevesebb annál, a mink eddig vala.

Inkább semmi, mint ilyen fele segítség, ilyen félrendszer, mely aztán igen-igen hosszú időre bevágja az útját az igazi segítségnek!

De ne keseregjünk e kedvetlenítő kilátások hatása alatt! Szolgáljon vigasztalásul az az általános tapasztalat, hogy Magyarország művelt társadalma, s ennél fogva törvényhozása és kormánya is — még nagyon kevéssé érzi azon szolgálatok nagy erkölcsi és kulturális értékét,

a melyeket a lelkeszi és tanító személyzettől várhatni. Még legnagyobb államférfiaink is alig titkolhatják el ez érdekekkel szemben való érzéketlenségüket. A helyzet javulását egyedül csak az általános kultúra emelkedésétől várhatjuk. A mi sorsunk tehát most inkább, mint valaha, a hos-zútörő várakozás; de vigyázzanak a bölcsek és államférfiak, hogy a nagy várakozásban lassanként szét ne porlódjanak azok az alapkövek, a melyeken magyar állami és prot. egyházi épületeink nyugosznak! . . .

Hogy egyházunk viszonyai sok tekintetben nem kedvezőbbek, hogy nincsen meg az az erőnk kifelé, a mely az elnyomatás korszakában gyakran ellenállhatatlannak bizonyult: annak legfőbb okát abban találjuk, hogy a vezető világi elem mai napság nincs kellőleg áthatva a felekezeti öntudat által, figyelme nem annyira az egyház érdekeire és szükségére, mint politikai s anyagi érdekek felé irányul, s egyházi szereplésében is gyakran ilyen tekintetek vezetik, s tevékenységének motivumai között erősebb a hiuság, mint az igazi egyháziasság.

Nagy szerencsénk, hogy ez a jelenség nem általános, és számosan vannak előkelő világi férfaink között olyanok is, a kik egész életükkel megmutatták, hogy egyházukhoz való ragaszkodásuk nem szereplési viszketeg- vagy más mellékes érdekekből, hanem benső vallásos érzületből és egyháziasságból származik.

De hogy szemrehányásunk még sem egészen alaptalan, ennek igazolására egy jelentéktelennek látszó, de minket közelebről érdeklő tényre hivatkozhatunk, a mit ezuttal tulajdonkép elmondani szándékoztunk.

Senki sem tagadhatja, hogy egyházi és tanügyi sajtónk legkevésbé épen a prot. világi elemtől számíthat jelenleg támogatásra. A lelkeszi és tanítói kar tartja fenn tulnyomó részben a prot. időszaki sajtó organumait és irodalmi vállalatokat, és pedig fentartja nemcsak erkölcsi és szellemi támogatásával és munkájával, hanem anyagi áldozatával is. E körből telik ki úgy az írók, munkások, mint az előfizetők száma. Pár évvel ezelőtt magunk tettünk kísérletet az iránt, hogy lapunk számára megnyerhessük kiváló, országos nevű világi férfaink erkölcsi támogatását, megkérvén őket, hogy egy-egy fontos kérdésben ne resteljenek irányt mutatni egyházi lapunk hasábjain is, a minek messzeható üdvös következményei lehetnének. Hiszen Zichy Nándor, Eszterházy stb. grófoknak nem derogál belépni a kath. írói gárdába! Az eredmény az lett, hogy többnyire még válaszra sem érdemesítettek a mi szereplő nagy uraink; sőt sokan még az előfizetéssel sem

tartják szükségesnek támogatni a lapot. Ennek pedig aztán nem mi adjuk meg annyira az árát, mint inkább közügyeink. Mi küzködünk, a míg lehet; aztán belátva azt, hogy magasabb célokot a legyőzhetetlen közöny miatt meg nem valósíthatunk, menekülünk, hogy ha maradt még időnk a munkára, önmagunk számára dolgozhassunk. De a közügy végtelen károkat szenvedhet az által, hogy olyan elemek határoznak annak kérdéseiben, a melyek egyházi életünk mozgalmait, szükségait, általában egyházunk közviszonyait nem ismerik, ennél fogva azok fontosságát kellőleg mérlegelni nem tudják s felületes információkra kénytelenek támaszkodni. Meggyőződésünk szerint, világi embereink, az egyházi sajtó mozgalmainak figyelembe vétele nélkül egyházi érdekeinknek hasznos és lelkiismeretes szolgálatokat a legritkább esetekben tehetnek.

Hogy miként állunk a Debreczeni Prot. Lappal a tiszántuli ev. ref. egyházkerületben épen a világi elem támogatására nézve, erre vonatkozólag engedjenek meg nekünk t. olvasóink egy kis személyeskedéssel vegyes, de tanulságos statisztikát.

Egyházkerületünk 13 egyházmegyéjében futólagos számításunk szerint van 71 világi tanácsbíró. E tanácsbírák közül összesen 15-öt találunk a *Debreczeni Prot. Lap* előfizetői sorában. Minthogy ilyen kevesen vannak, a kik ezt az áldozatot meghozzák s ennyi érdeklődést közügyeink iránt tanúsítanak: megérdemlik, hogy névszerint felemlítsük őket. Az alsószabolcs-hajduvidéki egyházmegyéből Puky Gyula kir. táb. elnök; a békés-bánsági egyházmegyéből: Széll Ákos kir. közjegyző és dr. Hajnal István orvos; a bihari egyházmegyéből egyedül Pappszász Károly földbirtokos; a debreczeni egyházmegyéből: Nagy Ferencz bankigazgató, Széll Farkas kir. táb. tanácselnök; Szunyogh Szabolcs földbirtokos, v. országgy. képviselő; Bernáth István földbirtokos, v. egyhm. gondnok; Fráter Barnabás, főszolgabíró; a f.-szabolcsi egyházmegyéből egyedül Ujfalussy Béla em. és egyhk. tanácsbíró, földbirtokos; a nagy-károlyi egyházmegyéből egyedül Dégenfeld József gróf, egyhk. főgondnok; a n.-szalontai egyházmegyéből: dr. Tisza István földb., orszgy. képviselő; a szatmári egyházmegyéből: dr. Farkas Antal ügyvéd, egyhk. főjegyző és Luby Géza földbirtokos, képviselő; a máramaros-ugocsi egyházmegyéből: György Endre em. és ker. tb., Krüsselyi Bálint jogtanár. E szerint a tiszántuli egyházkerület négy, illetőleg most már öt egyházmegyéjéből: t. i. a beregi, ér-melléki, heves-nagykunsági, nagybányai s most

a *nagykárolyi* egyházmegyéből is egyetlen világi tanácsbíró sem tartja szükségesnek a kerület központi lapját (bizonyára másokat sem) figyelemmel kíséreni, annál kevésbé támogatni.

Sőt mehetünk tovább is. A *beregi, f.-szabolcsi, nagykárolyi és szatmári* egyházmegyéknek érdemes *gondnokait* sem sikerült eddig lapunk elfogadására megnyerhetni.

Ezzel szemben elismeréssel említhetjük meg, hogy egyházkerületi világi tanácsbíráink, kettő kivételével, névszerint *Ármós Bálint, Ujfalussy Béla, György Endre, Simonffy Imre* részben régi és törzsökös előfizetői lapunknak; s ezeken kívül néhány lelkes világi egyháztagnak, úgy helyben, mint vidéken, szintén nem vonja meg támogatását lapunktól.

Mindezekből az tűnik ki, hogy a teher orozslánrészét itt is főleg a lelkészi kar viseli, még mondhatni, aránytalanul nagyobb mértékben a szegényebb egyházak lelkészei. Ime! erre egy adat! 73 egyházmegyei lelkészi tanácsbíró közül 44-et tisztelhetünk lapunk járatói között, tehát 29-en még közülök sem voltak megnyerhetők. Sőt némely legfényesebb egyházak lelkészei vagy épen nem, vagy az egyház által fizettetnek elő, vagy egy-egy közleményt írói honorárium fejében kivanják a lap megküldetését, a mit különösen a magunk iniciatívájából mindig szívesen megteszünk, de nem tartjuk igényelhetőnek dús gazdag lelkészek által, midőn a szegényebbek anyagi támogatását sem nélkülözhetjük.

Ennyi indiskréciót lapunk belső viszonyaira és ekonoimájára nézve megengedtünk magunknak azért, hogy ebből is tanulságot meríthessenek mások, kik az ügy iránt komoly érdeklődéssel és jóakarattal viseltetnek.

Ezeket tudva, nem csodálkozhatunk azon, ha világi férfaink közül némelyek épen egyházi közviszonyaink és azon eszmék felől való tájékozatlanságuk miatt, a melyek lelkészeinket s általában egyházi társadalmunkat mozgatják, nem tehetnek közügyeinknek olyan szolgálókat, a milyenekre őket különben intelligenciájuk és jóakaratauk képesítené.

De másrészt azon sem ütődhetünk meg, ha lelkészi karunk még mindig nem tudott e nagy egyházkerületben egy olyan együttérző organizmussá összeolvadni, a mely nem a kerületen kívül, hanem itt benn keresi törekvéseinek célpontját, itt benn találja fel érdekeinek szféráját, a melyben munkálkodva, magának, helyi egyházközségének úgy, mint megyéjének és kerületének hasznos szolgálókat tehet. Nem ismeretlen senki előtt az a célzat, a ki közéletünket figyelemmel kíséri, hogy egész egy-

házmegyék mesterségesen elidegeníttessenek vagy távöltartassanak a kerület hivatalos és természetes központjától és magától a kerülettől is. Hogy milyen kárhozatos következményekre vezetett ez a törekvés; hogy mennyire alkalmas arra, hogy bizalmatlanságot támaszson azon tényezők között, a melyeknek sikerét épen a kölcsönös bizalom biztosíthatja; hogy mennyire képes e széthuzás megbénítani úgy egyeseknek, a részeknek, mint az egésznek tevékenységét: ezeket nem szükséges magyaráznunk.

Ma, midőn a helyzet e tekintetben is lényegesen javulni látszik, talán több okunk van remélni, mint előbb, hogy az általános összeforradsnak egyik, habár igénytelen tömörülési pontjául fog szolgálhatni a „Debreczeni Prot. Lap“ is, mint a mely minden jogos érdeknek, nézetnek és véleménynek pártatlan képviselője gyanánt kíván szerepelni.

Hogy e nagy feladatnak minő súlylyal és tekintélylyel tehet eleget, s általában úgy terjedelmét mint tartalmát illetőleg mennyiben felelhet meg e lap egyetemes egyházunk, de különösen a tiszántúli ev. ref. egyházkerület közönsége által támasztható igényeknek, az mindenekfelett attól függ, hogy az elmondottak után mennyiben ajándékoznak meg minket a hívatott tényezők fokozottabb érdeklődéssel és pártfogásukkal.

Ezt kérjük és várjuk az újesztendőben.

B. L.

Az én harcrom az én baptistáimmal.

(Folytatás.)

Deczember 11-ike után a harmadik nap vasárnap lett, a mikor két „nagy“ proféta ünnepezt itt a baptisták gyülekezetében. Sarkadról jött az egyik, a másik Szalontáról.

Ha községi jegyzők, avagy járási főszolgabírók ellen izgatni járnának ezek: bizonyosan gondja lenne rá a *hatóságnak*, hogy az ilyenek otthon üljenek. De, mert lelkészek ellen történik az izgatás: a hatóság rá se hederít az *ilyen* izgatásokra. Ám lássák mit nyernek ezzel!

Ezek azt a tanácsot adták az én baptistáimnak, hogy másnap két-két tanu kíséretében 8-an (tehát fele azoknak, akik már voltak nálam) jelenjenek meg itt s adják tudtomra a tanuk előtt, miszerint ők *kilépési* szándékukat bejelenteni jöttek el hozzám s erről adjak én nekik olyan írást, a melyet ők diktálnak nekem.

El is jöttek decz. 14-ikén már reggel 9 órakor 8-an, két-két s így összesen 16 tanuval.

Elsőnek a már ismertetett „kis“ proféta kopogtatott be s „jó reggelt“ kívánva, azonnal ezen szavakkal fordult hozzám s lépett közvetlen közelembbe: „én azért jöttem, hogy bejelentsem önnek most ezen tanuk előtt, miszerint ki akarok lépni azon egyházból, a melyben születtem. Adjon nekem ön erről olyan bizonyítványt, a melyet én diktálok. Ha ügyet nem ad: majd adnak ezek a tanuk.“

No János, nem kell ilyen haragos beszédet használni. Elvegezzük mi, a mi dolgunkat harag nélkül is. Ezzel leültettem a tanukat s kezdtem hozzájuk beszédet tartani; de a „kis“ proféta ezt a beszédet sehogys sem akarta meghallgatni. Bele szolt már az első mondatnál s kijelentette, hogy ő nem az én beszédemet hallgatni jött ide, hanem bizonyítványért.

Miután azonban a tanuk vágytak hallgatni az én beszédemet s kijelentették, hogy ők akkor is itt maradnak, ha elmegy a „kis“ proféta, megadta magát sorsának és hallgatott ő is.

A tanukat felvilágosítottam affelől, hogy nekik csak akkor lehet és kell jegyzőkönyv alakban írást adniok, ha én nem akarok adni s elutasítom a jelentkezőket; de lássák, én nem utasítom el ezt a jelentkezőt; adok neki írást . . . ezt ni, ami a kezemben van, — hallgassák meg ezt mind a hárman. És olvastam, a mint következik:

Bizonyítvány arról, hogy N. N. mai napon megjelent nálam N. N. és N. N. tanukkal együtt s ezek jelenlétében elismerte, hogy ő már X. idő óta, a bémerítés által, tagjává lett a baptista közösségnek; ma is az s jövőre is az kíván maradni. Világos és semmiképen el nem magyarázható igazság levén az, hogy aki már egy idő óta tetteleg nincs bent az ev. ref. egyházban, az onnan nem is léphet ki s hogy az, a ki mint már bémerített baptista jelentkezik *kilépésre*, csak ezen vallásfelekezetből lephet ki:

N. N. baptista azon kijelentését, hogy ő kilép most azon egyház kebeléből, a melyben született, azon észre vetellel veszem tudomásul, miszerint ő *felekezetenküli* sehogys sem lehet s az lenni nem is akar semmiképen sem. Erről ő maga is tanubizonyosságot tesz, csak kerdezze meg őt effelől a tekintetes főszolgabíró ur.

Ennek a bizonyítványnak a felolvasása közben többször közbeszólt a „kis“ proféta, de azért végig olvastam azt. A tanukat megkerdeztem, hogy így-e igaz ez, a hogy ezen a levelen meg vagyon írva? . . . Ugy igaz az tiszteletes uram, mondták a tanuk egyidejűleg.

No János! — kell-e hat neked ez az igaz írás? . . .

Nekem nem kell s azzal — köszönes nélkül — elhagyta a szobát. Utána, mosolyogva, velem kezét fogva, nekem a legszívelebben köszönve és kijelentve, hogy ők ugyan nem adnak írást, — eltavoztak a tanuk is.

Feszült várakozással fogadták a kint levők a haragosan kilépő társukat s hozzá sietve kerdeztek: boldogultál-e vele? . . .

Nem boldogul azzal senkisé, akár a fa vagy akár a kőszikla, . . . nem enged abból, a mit kiereszt a száján.

No majd én megyek be, szólt az asszonyok közül a legfiatalabb, nekem engedni fog.

Ez az asszony profétanő számba megy a gyülekezetben s igen jól és gyorsan is pereg a nyelve. De jött a tanuival (megjegyzem, hogy a tanuk közt egy baptista sem volt) s elmondotta nagy hangon, a következő hangján az ő beszédét. Erre is bizonyosan a szentlélek tanította meg őtet . . .

Nem ugy Zsuzsánna! — közelébe léptem s vállára tettem a balkezemet, — nem ugy, mert annak, a ki haragszik, nincsen igazsága . . . és vajjon miért is haragudnánk mi egymásra, mikor mi nem is vétettünk egymásnak? . . . Ezután hagytam, hogy beszélje ki magát. Ki is beszélte minden harag nélkül. Az jött ki a beszédjéből, miszerint én neken nincsen *fogom* arra, hogy a bizonyítványban használtam ezt a szót „baptista.“ Ha nincsen (mondám én), akkor mint fegyvert adom

kezedbe ezt az írást s ellenem használhatod ezt fel. Ekkor a tanukhoz fordultam s azoknak is elmondtam ugyanazt, a mit az előbbieknél elmondtam volt. Felolvastam a bizonyítványt. A tanuk helyeselték, de Zsuzsánna nem helyeselte; nem is fogadta el, hanem eltavozott, de nem haraggal, sőt köszönt is illedelmesen.

No boldogultál-e? elsőben is a „kis“ proféta kerdezte a kilépő Zsuzsánától. Nem. Lett az általános elégedetlenséget okozó válasz.

Igy hat innen mehetünk, mondják mindannyian s el is mentek ugy, a mint ide jöttek volt, — „írás“ nélkül — és a tanuktól sem kapott írást egyikőjük sem.

Magam is kíváncsi lettem arra, hogy mi fog történni ezután. És ez történt, a mit nem is reméltem, a mit nem is vártam semmiképen sem.

Kedden (decz. 15.) eljött hozzám a „tanítómaster“ s tudtomra adta, hogy ők most már nem is fognak megjelenni nálam és máshol sem, hanem bevárják azt az időt, a mikor a baptisták hitfelekezete is elismert, sőt bevett lesz Magyarországon. Tegnap kaptak levelet — ugymond — s abban arról értesíti őket valaki, hogy már be is van adva e tárgyban a folyamodás az országgyűléshez. Ebben a tegnap kapott levélben az is van írva, hogy az, aki már bémerítés által *törvényes* tagja a baptista közösségnek, kilépésre nem is jelentkezhetik a volt papjánal, . . . mivel ez a *kilépés* az „igaz hívőség“, a baptistaság odahagyása után történhetnek meg, erről az odahagyásról pedig szó sem lehet, a világ minden kincseért sem.

Jól van, nagyon jól van Jóska (gyermekkora óta így hívom őt) hat cselekedjetez ugy, a mint jobb titegtek nevezve. Hiszen minden ember csak azt és ugy kíván tenni, a hogy jó, vagy jobb ő reá nevezve.

Ez a „kóvet“ egyike volt, mint gyermek is a „jó énekes“ iskolásoknak. Legény korában, sőt azután is ő kezdte urvácsóra-osztaskor azt az éneket, a mit a gyülekezet kantor nélkül szokott énekelni. Szorgalmas templomba járo volt, de a rajongásra való hajlam kiritt az orczajáról mindegy.

Szolottam hozzá szívesen s kerstem, hogy üljön le és beszélgessen velem, . . . én most épen ráérek a beszélgetésre.

Le nem ülök, mert nem fáradtam el, de beszélgetek szívesen tiszteletes urral, monda ő.

Ez tehát már nem „ön“-özött, mint az a másik.

Mit és miről beszélünk aztán? leírom a jövő alkalomra nagyon részletesen. Tanulságos, felette igen tanulságos ennek a beszélgetésnek megismerése azokra nevezve, a kik *alaposan* nem ismerik meg azt, hogy mi tulajdonképen az a hívőség, az a baptistaság a maga igazában.

Ágya, 1896. december 18.

Nagy Sándor,
ev. ref. lelkész.

Végző Referensnek s Keresztesi Sándor t. v. elnök úrnak.

E cím alatt küldött be hozzánk Osváth Pál lelkész úr egy czáfoló iratot f.-szabolcsi t. levelezőnk, Referens és Keresztesi Sándor lelkész úrnak lapunkban megjelent közleményeire vonatkozólag.

Minthogy a kérdés most már nagyon kiélesednék, ha a hírlapi megvitatás terén korlát nélkül mozoghatnának az ellenfelek; s minthogy az ügy részben különben is tisztázva van, részben pedig bírói eldöntés alatt áll: sem a feleknek, sem a közérdeknek nem tennék

szolgálatot az által, ha az ügyet a nyilvánosság előtt tovább is tárgyalatni engednők. Épen ezért Osváth Pál úr cikkét sem adhatjuk ki egész terjedelmében, hanem szorítkoznunk kell csupán azon részleteire, a melyekben bizonyítékot vél felhozhatni álláspontjának, illetőleg eljárásának igazolására.

„Referens írja, hogy tényekről számolt be, de engedjen meg, a litkei lelkészválasztás, illetve meghívásra nézve a legfőbb tényt vagy elfeledte megcáfolni, vagy nem tudta. Ön tudósításában ezt írta mint legfontosabb tényt, hogy az az ifju atyafi „ajánlgatta” magát. Erre fektettem én, minthogy a törvény is erre fekteti a fősúlyt s írtam válaszomat. Ennek bebizonyítását kértem én öntől, gondolván, hogy e súlyos vádat be is bizonyítja. Nem tette, de nem is tehette, mert a f.-litkei lelkészválasztás, illetve meghívás ügyben összeült bizottság sem tudta ezt megállapítani. Bizonyítja ezt a Nyiregyházán 1896. szept. 23-án felvett jegyzőkönyv, mely szoról-szóra ezeket tartalmazza: *Alantirottak* feljelentés következtében 1896. augusztus 7-én küldöttséget neveztek ki F. Litkébe annak megvizsgálása végett való-é az, hogy Sz. J. s.-lelkész, kit a f.-litkei egyház lelkészül meghívni óhajt, május hó 9—10-én személyesen megjelent s ott nyilvános beszédet is tartott. Küldöttség jegyzőkönyve olvastatván abból a kihallgatott tanuk vallomása alapján kitünt, hogy Sz. J. k. s.-lelkész f. év május 10-én, (még ekkor kárta sem volt, sőt még jóváhagyott ma sincs, pedig mond erre nézve valamit a 194. §. d), s a 196. §.) csakugyan megjelent, templomban is volt, *predikálni* akart, nyilvános helyen beszédet tartott (mint irám, ki lett rá hiva) a népet és királyt éltetve, Sz. Zs. h.-lelkész meg is látogatta s felkérte, hogy a délutáni istenisztelet elvégzését neki engedje meg.“ (nem engedte meg, így nem is végezte) Mutassa ki ön, mert én nem látom, hogy hol mondatik e jegyzőkönyvben, hogy ama fiatal ember magát *ajánlgatta* volna. Kérem szívesen bizonyítson, ne pedig mellékes dolgokra térjen.

A bizonyítás helyett azonban felveti a kérdést „mit érdekli a bíróság végzés Osváth Pált.“ Kit érdekel? Most, tudva fegyelmi bíróságunk elítélő és vádoló végzését, nagyon is érdekel. Érdekel, mert ez egyh. megyének tagja, lelkésze vagyok s szerettem és szeretem, ha minden ügy érdeket kizárólag intéztetik el; érdekel, mert óhajtottam s óhajtom, hogy személyes motivumok sehol, semmiféle ügynél előtérbe ne lépjenek.

Én vagyok „a fegyelmi vétségnek értelmi szerzője“, tisztelt bíránk mondják meg mivel, talán azzal, hogy még szegény jó bátyánk életében hozzám érkezett jó barátommal jó időt tölteni elmentünk Fényes-Litkébe (ott létünk alatt még csak fel se hoztuk a választási dolgot), talán azzal, hogy míg a litkei meghívási ügy folyamatban volt, *soha sem* voltam ott. Különben ez alaptalan, tudja Isten, miféle indulatból sugalmazott végzésre hadd álljon itten czáfolatul a f.-litkei egyház presbiteriumának nyilatkozata, mely nyilatkozat Keresztesi Sándor úr alaptalan állításaira nézve is, „hogy én napnap után átmentem Litkébe, egyszer egyet, máskor más ajánlottam, egyiket ma dicsérve agyon, holnap a másikat“ stb. — felelet lesz.

„Nyilatkozat.

Tudomásunkra jutott, hogy Osváth Pál döghei ev. ref. lelkész a debreczeni protestáns sajtóban úgy tüntetett fel, mint a ki a fényes-litkei állás betöltésére nézve befolyását érvényesítette, mint a ki „közbenjárt“, hogy leendő lelkészünk meghívattassék, ez alaptalan feltevés, váddal szemben kinyilatkoztatjuk: hogy Osváth

Pál ev. ref. lelkész a f.-litkei állás betöltésére egyáltalán semmi befolyást nem gyakorolt és annak tanácsát egyházzunk ez ügyben ki nem kérte és igénybe nem vette. F.-Litkén, 1896. decz. 23. Révész Menyhért, Gyüre Béni, Mártha Gedeon, D. Gyüre István, Kovács Béni, Gyüre Lajos presbiterek. Elöttünk: Ernetz János, Gyüre Lajos stb.“

Ama vádja K. S. úrnak, hogy az én tanácsom folytán útazott a kérdéses atyafi messze földről milleniumi ünnepet ülni F.-Litkébe, hiszem, hogy a legilletékesebb helyről megcáfoltatik, mert ez állítása is, mint a többi, alaptalan.

Az ügy, hála Istennek, úgy mint a f.-szabolcsi világi bírói kar is — már t. i. a kik jelen voltak — óhajtotta (egy sem volt a nagytiszteletű bírók nézetén), eldőlt s ott, hol csak a valódi tényekből s a törvény helyes magyarázata szerint ítélnék, döntöttek ez ügyben.“

Osváth lelkész úr cikkének következő részeiben a modern választásokra vonatkozó megjegyzésre reflektál, azt vitatván, hogy a meghívás útján való választás minden korteskedést kizár, s hogy az ő és szomszédja megválasztásához semmiféle kifogás nem férhet. Majd visszautasítván azt a vádat, mintha magán érdekek lebegtek volna szeme előtt a körlátogatás alkalmával, annak czáfolatául, mintha miniszteri megbízottul adta volna ki magát, idézi Szalánczy Bertalan földbirtokosnak az ő kiküldött társának következő nyilatkozatát:

„Alólírott komorói lakos, mint a f.-szabolcsi ev. ref. egyházmegye 1895. évi augusztus havában lefolyt közgyűlésén megválasztott és kiküldött világi iskolalátogató ezennel kinyilatkoztatom, hogy ezen megbízatásomat tisztelendő Osváth Pál velem egyidejűleg kiküldött társammal a dombrádi körben, folyó évi 1896. február havában teljesítettem stb.

Mint az rendszerint szokás, a vizsgálat idejét ez alkalommal is Osváth Pál úrral közösen és egyetértőleg állapítottuk meg február első felére, fel akarva használni az akkor kedvező időt és utat.

A vizsgálatot Veres-Marton kezdve a megállapított sorrend szerint Fényes-Litkén végeztük, *az egész látogatás alatt nemcsak hivatalos működésünk, de sem egyetlen egy iskolában, sem magán körben nem hallottam s tudomásom nincs, hogy t. Osváth Pál kiküldött társam kormánybiztosi kiküldetése, vagy miniszteri megbízásáról, mig velem volt, előttem beszélt volna s így határozottan nem lehet igaz egyeseknek azon állítása, mintha kiküldött társam magát a látogatások alkalmával, mint kormánybiztos ajánlgatta volna.“*

Komoró, 1896. december 21.

Elöttünk: *Soltész Endre,* Szalánczi Bertalan,
Nozdroviczky György. világi kiküldött.

Tisztelt Elnök Úr! Legyünk őszinték s igazságosak, ne hallgassuk el az okot, a miért én ellenszenves vagyok; önnek még most is zokon esik, hogy az 1894. év május havában — a mikor egyházmegyénk munkás és tehetséges főjegyzőjével — mint jegyző voltam mellé rendelve — vizsgáltuk az egyházakat, végeztük ott is a vizsgálatot, — vizsgáltam a madai iskolákat és kimondtam, hogy az eredmény legrosszabb. Megbotránkoztam rajta, hogy egyh. megyénk különben igen szorgalmas és tehetséges tanfelügyelője, május haváig egyetlen egyszer sem nézte meg iskoláját, — legalább nyomát semmiféle iskolai naplóban nem láttam; hogy a madai iskolában *akkor* sem haladási, sem felvételi napló — mulasztási igen — nem volt. Hogy ez irott időben így volt, hogy hiteles irattal nem tudja bebizonyítani az ellenkezőt (látnom kellett volna), hittel állítom. Még más

dologért is ellenszenvezik ön velem — miért említsem, — tudja ön jól, K. Várdában történt — a debreczeni tanárokról nyilvánított nézetét; miért az én felszólalásomat?

Végeztem. Ez ügyben többet én nem irok s higyjék meg, „keveset gondolok én azzal, ha ti töletek vagy emberektől ítéltettem meg, mert egyedüli ítélő bírám nékem az Isten.“*

Béke ve ünk.

Döghe, 1896. december 21.

Osváth Pál,
ref. lelkész.

IRODALOM.

Luther magyar nyelven!

Felhívás a magyar protestáns közönséghez.

Luther Márton világtörténeti nagy alakja világító oszlopként áll az újkor küszöbén. E szellemóriás — lábát az evangéliom örök és rendíthetetlen szikláján megvetve — bátran mutat előre s új korszakot, a hit- és lelkiismereti szabadság, a józan felvilágosodás és erkölcsi tökéletesedés dicső korszakát, a Krisztusban megjelent, de utóbb ismét bezárult lelki béke s üdvösség országát tárja fel a setétben tévelygő s jobblét után sóvárgó emberiség előtt. E rettenthetetlen hitbajnoknak, az újkor eme lánglelkű Illésének és Pálapostolának szellemi gyermekei vagyunk mi magyar protestánsok is. Az ő általa ismét napfényre hozott igazság éltette, lelkesítette a százados küzdelmek között hitbuzgó apáinkat; az ő korszakot alkotó reformátori működésének s elévülhetetlen vívmányainak áldásos gyümölcseit élvezi különösen a mi magyarhoni autonóm ev. prot. egyházunk is. — S ime . . . , az ő *iratai* kiváltképpen pedig az egyházi szónoklat eme mesterének *egyházi beszédei*, melyeknek pedig az általa elért óriási siker oroszlánrésze köszönhető, magyar fordításban mindegyik meg nem jelenvén, *magyar népiünk előtt teljesen ismeretlenek.*

E százados mulasztást kívánta legalább részben pótolni *Stottmeister L. és társa pozsonyi* müintézete és vallásos iratokat terjesztő hivatala, midőn Magyarhazánk ezredéves fennállásának diadalévében, a magyar prot. egyházi irodalom egyik millenniumi-emléke gyanánt „*Házi kincstár*“ czim alatt *Luther evangéliomi egyházi beszédeiből* (Hauspostillen) egy díszes kiállítású terjedelmes kötetet — egy egész évfolyam s függelekül még kilencz ünnepnap beszéd és a 95 tétel — tesz le a magyar protestáns közönség *karácsonyi asztalára.*

Hogy mért épen *prédikációkat*? . . . Azért, mert mint említünk — Luther épen ezekkel aratta legmáradandóbb diadalait; mert épen ezekben vannak lerakva az evangéliomi nagy eszmék, melyek a reformációt szülték, mozgatták s a nép legelső rétegeiben is megszilárdították, — s azon örök és változhatatlan hit- és erkölcsi elvek, melyeken egyházunk nyugszik. — Ha a kiadó czég a magyar prot. közönség részéről olymértü támogatásban részesül, hogy jelen, nagy költséggel járó merész vállalkozásával teljesen szegényt nem vall, akkor

* Nem szivesem nyitottuuk tért ennyiben is a felvetett kérdések további vitatásának, minthogy ennek személyes vonatkozásai minket is — s bizonyára t. olvasóinkat is — feszélyeznek. De nem akarjuk, hogy elfogultsággal vádoljon valaki minket; s aztán a sok beszédből mégis csak kiérzenek az igazság és az elkövetett hibák, a melyekből jövő okulást lehet meríteni. Szarvasztó.

legközelebb egy második kötettel is elő fog lépni, mely Luthernek legnevezetesebb reformátori iratait, kiváló alkalmakkor mondott beszédeit és válogatott epistolai prédikációt tartalmazandja. Együttal Luthernek nem annyira vitaközö és az uralkodó egyház visszaéléseit ostorozó, mint inkább pozitív, építő iránya és működése volt mérvadó, hogy megtudjuk, miképen magyarázta ő az evangéliomot s törhetlen meggyőződés erejével miként plántálta hallgatói szívébe a hit által való megigazulás boldogító tanát.

A nagy mű magyar nyelvre fordításának nehéz s fárasztó munkájával a kiadó czég *Zábrák Dénes soproni lelkész* bizta meg, a ki, — noha a 130 nagy negyedrév ivre terjedő vaskos kötet magyartására, csakhogy az a milleniumi év karácsonyára teljesen elkészülhessen, csupán néhány hónapi idővel rendelkezett — teljes tehetsége szerint — éjet nappalá téve törekedett Lutherünket úgy szólaltatni meg zengzetes hazai nyelvünkön, hogy a magyar nép őt tökéletesen megértse, élvezhesse s általa épülhessen.

Igaz, hogy e beszédek így eredeti — bár sok helyen szelidített — alakjukban szószéken ma már alig mondhatók el, hisz nem szabad szem elől téveszteni, hogy azoktól több mint *negyvedfél század* választ el minket s nem volna méltányos, azokra a *mai kor*, különösen a magyar szónoki páthos mértékét alkalmaznunk; — mindazáltal nem csupán történeti, hanem igenis jelentékeny *gyakorlati* értékük van azoknak, amennyiben egyházunknak ma már sokhelyen feledésbe ment s elhanyagolt *sarkalatos hitelveit* a nép szívében újra felélevenítik s a mit főképp hangsúlyozni kívánunk, a *protestáns öntudatot felébresztik és hathatósan ápolják.*

Ezért kellene a mi felekezetenélküli, lanyha korunkban *mindegyik prot. lelkésznek*, ugy a saját maga, mint gyülekezete érdekében a „*Házi kincstár*“-t a legnagyobb buzgósággal terjeszteni, mert e könyv a hitbuzgóság ébresztésében és megszilárdításában neki *segítő társa*, jobbkeze leend. Minél többen olvassák e művet, annál többekben gyulad lángra az ősök szent lelkesedése, annál többen fognak Isten házába az evangéliom hallgatására gyülekezni, annál többen sorakoznak a Krisztus jó vitézei s az anyaszentegyház buzgó munkásai közé, annál inkább terjed a józan erkölcsösség és isteni félelem, mely bátran vallást tesz: „Nem szégyenlem a Krisztus evangéliomát, mert Istennek hatalma minden hívőnek üdvösségére.“ Sion hivatott őrei ragadjanak meg mindent eszközt és alkalmat az anyaszentegyház hevesen ostromolt falainak védelmére s építésére; s ha hiveiknek családi körét Luther „*Házi kincstárával*“ gazdagítani iparkodnak, jó munkát végeznek, melynek üdvösséghatása elmaradni nem fog. A sokféle, izlést rontó, selejtes irodalmi termékek között e mű tápláló, szívet, lelket nemesítő mennyei eledel s maradandó karácsonyi ajándék leend, mely a ráfordított néhány forintot gazdagon kamatoztatja.

E prédikáció-gyűjteménynek egyetlen egy prot. világi ur, gyülekezeti előljáró és hitbuzgó ev. család asztaláról sem szabad hiányoznia.

Magyar protestánsok szerezzétek meg milleniumi emlékül, lelki fegyverül, béke és üdv kuforrásául Luther „*Házi kincstárát*“!

„Boldogok, a kik éheznek es szomjuhozzák az igazságot, mert ők megelégtetnek.“

Megrendelési feltételek. A mű 130 nagy negyedrév iv terjedelmében — előszóval, Luther rövid életrajzával és arcképével, családi jegyzékkel, remek illusztrációkkal, gyönyörű aranynyomású bőrtűzatu kötéssel és bő-

háttal, mintegy 80 evangéliumi egyházi beszédet és függelékül a hitjavítás kezdetét jelző, történeti nevezetességű 95 tétel szabatos fordítását tartalmazza.

Ára: portómentes pósta szállítással . . . . . 12 frt, mely összeg 2 frtos havi részletekben is fizethető.

Megrendelések: *Stottmeister L. és társa* műintézete címére — *Pozsony*, primási palota — küldendő.

A „Házi kincstár” Luthernek magyar nyelven, Zábrák Dénes lelkész úr avatott kézzel végzett fordításában, megjelenő evang. egyházi beszédeit melegen ajánljuk a prot. olvasó közönség figyelmébe.

Pápa, 1896. decz. 15. *Gyurátz* Ferencz s. k. püspök.

Balassa-Gyarmat, 1896. decz. 20. *Baltik* Frigyes k. k. püspök.

Pilis, 1896. decz. 20. *Sárkány* Sámuel s. k. püspök.

Az én lelkipásztori hitvallásom. *Beköszönő egyházi beszéd. Irta s elmondotta a debreczeni ev. ref. egyház nagytemplomában 1896. április hó 12-én Mitrovics Gyula, a debreczeni ev. ref. egyház egyik lelkipásztora.* — Debreczenben, nyomtatott a város könyvnyomdájában. 1896.

Hármas ok teszi kötelességünké, hogy a Mitrovics beköszöntőjével foglalkozunk. Az első Mitrovics személyisége, a második azon fősúly, melylyel Debreczen a kálvinizmus mérlegébe esik, a harmadik: a választásnak körülményei, melyek folytán általában a jelöltek, de különösen Mitrovics, valósággal pellengérré állított s ország-világ előtt bizonyossá lőn, hogy a jelenlegi tarthatatlan választási körülmények között lelkészi állomásra pályázás, mégha az a debreczeni is, valóságos önfeláldozás és az emberi önérték megtapodása.

Mindezeket a — hogy úgy mondjuk — természetes nehézségeket növelte azon körülmény, hogy a tiszántúli egyházkerület területén némely részeken nyilvánuló indokolatlan és túltengő pataki exclusivitás visszahatásaként, a kerület lelkészei és egyházi körei is úgy fogták fel a Mitrovics jelöltetését, mint az ő meg nem érdemelt mellőzésüket és a derék Szelét úgy tekintették, mint a debreczeni kerület és igaz orthodoxia mártírját.

Azóta a természetes mederbe tértek a felcsapkodó hullámok. A közvélemény megnyugodott a választás eredménye felett s ha még lenne valaki, a ki kételkednék azon, hogy méltót választott-e Debreczen és igaz hitű lelkipásztort-e? minden nyugtalanságát eloszlathatja a fenti beköszönő és Mitrovicsnak azóta ismeretessé lett s közelismerést aratott lelkészi működése és személyes szeretetreméltósága.

A választási harc alatt a pataki (inkább Nagy Gusztáv, mint Mitrovics-féle) transcendentális szabadelvűség és a debreczeni egyház eminenter orthodox hitelvűsége hozattak éles ellentétbe.

Ezekre válasz a Mitrovics beszéde, mely rövid, de mind az alkalomnak megfelelő, mind a választási küzdelmet érintő finom vonatkozásaival természetes nyitánya a nagyszabású predikációnak, melyben Mitrovics szónoki egyéniségének minden eddig ismert fényvonásait megtaláljuk. Mesteri a textus . . . „*Kész vagyok nektek Rómabelieknek az evangéliumot hirdetni* . . .” (Róm. I. 15—17.). Megfelelő a bevezetés, melylyel a viszonyok és gyanúsítások folytán szükségesnek tartott hitvallását indokolja, világos és találó a főtétel, melylyel tárgyát körvonalozza: „*a Krisztus evangélioma mindenre elégséges nekem*” és szabatos a felosztás, melylyel beszédének két részét kijelöli. E részek közül az első, egy mesteri hitvallás az Istenről, a váltságról és a fel-

támadásról, meleg, Mitrovicsnál szokatlan költői részletekkel . . . alkalmas mind arra, hogy az ő hithűségéről meggyőződést keltsen, mind arra, hogy a következetlenség és véleményváltoztatás vádját róla elhárítsa. A második rész elnagyolt, aránytalanul rövid és lazán függ össze a többivel és a katholicizmus ellen van kihegyezve.

Az utóima rövid, nélkülözi a szokásos felsorolásokat de szívhez szóló.

Az egész beszéd méltó ahoz a várakozáshoz, melyet Mitrovics kiváló szónoki egyéniségéhez, a volt pataki gyakorlati lelkész tanárához és a tiszáninneri egyházkerület nagy jövőt váró volt főjegyzőjéhez fűztünk.

A meghurczolás, melyben része volt a többi jelöltekkel együtt s melynek folyamán „a gyűlöletnek felcsapó lángja halántékait perzseli”, alkalmas megbékíteni mindnyájunkat, kik debreczeniek és talán ellene valánk.

Még inkább a hitvallás, mely az egyesült magyar ref. egyháznak egy szabadon gondolkozó, de igen hithű meggyőződésű férfit jutatta immár megfelelő és méltó helyre.

Aztán az sem utolsó, hogy a választásnál a tanári és egyházi közpályán szerzett s hálas elismerésben ritkán részesülő érdemek sem estek teljesen a porba.

Van, van nálunk is ritka elismerés, ha szinte kinpadra feszítjük is, irgalmatlanul meghurczoljuk is embereinket.

És vannak még jeles embereink is. Mitrovics, Szele is és mások.

De vajjon akadnék-e ezutánra is, ha ilyen pogány módra bánunk el velök?

Hagyjuk ezt nyílt kérdésnek és üdvözljük még egyszer Debreczen új lelkészét Mitrovicsot, ki „szerezzel és szelidséggel tanítja lefegyverezni ellenségeinket,” s ki bizonyára nem csak tanítja, de aszerint is él.

Gyulai Ferencz.

Emlékmű a millenniumról. Érdekes emlékalbum jelent meg Nagyváradon Leszkay Ármín könyvkiadóhivatalában a biharmegyei népoktatási intézetek millenniumi ünnepélyéről. E könyvet *Sipos Orbán* miniszter. oszt. tanácsos, kir. tanfelügyelő, *Máthé Géza* kir. tanfelügyelő és *Vaday József* községi tanító írták meg a tanfelügyelőséghez beérkezett hivatalos adatok alapján, de az egész könyvön végigsugárzó meleg hazafias érzellettel. Megható részletekben bővelkedik e könyv, midőn a hazafias érzelmtől duzzadó magyar községek ünnepéit írja le, de épenoly meghatók az oláh községek hazafias érzelmi tanítói által rendezett tastvéries ünnepélyek, melyeken szép magyar szavallatok hangzanak a román gyermekek ajkairól. Valóban sajnálni lehet, hogy ilyen tárgyú emlékmű oly kevés jött létre a millennium évében. Még most sok helyen pótolni lehetne a hiányt. Ajánljuk a biharmegyeiek emlékkönyvét az érdeklődő tanférjak és ügybarátok figyelmébe úgy is, mint irodalmi művet, úgy is mint mintát arra nézve, hogyan kellett volna hazánk valamennyi megyéjében megörökíteni az iskolai millenniumi szolemnitásokat. Kapható Nagyváradon Laszky Árminnál, — ára csinos kötésben 2 frt, — füzve 1 frt 50 kr.

A nagyszalontai ev. ref. egyházmegyei tanítói segély-egylet millenniumis Emlékkönyve. Összeállította *Szöke János* s.-egyleti főjegyző. E 94 oldalra terjedő füzet, mely *Tisza Kálmánnak*, „az ev. ref. egyházmegye hitbuzgó gondnokának s a tanítói segély-egylet egyik megalapítójának — van ajánlva, az egylet 39 évi áldásos

működéséről, ad számot abból a célból, hogy a tagok érdeklődése az egylet iránt ébren tartassék; hogy az ifjabb tanítók is belépésre indíttassanak, s hogy az egyletet támogatásban részesített egyházi és világi férfiak láthassák az elért eredményt. A füzetet *Költő* Lászlónak „*Ezeréves hazá*” című lendületes költeménye nyitja meg. Ezután a segélyegylet rövid története következik, melyben részletesen elő van adva az egylet keletkezése és fejlődése a mai időkig. A füzet második részét Szabó József n.-zerindi tanítónak 40 éves tanítóskodása és 35 éves segélyegyleti tisztviselőse alkalmából Nagy-Zerinden 1895. augusztus 26-án tartott segélyegyleti díszgyűlés és jubilaris ünnepség leírása foglalja el. Végül a választmányi gyűlés jegyzőkönyvei s pénztári kimutatások, segélyezettek stb. vannak közölve. A segélyegylet kamatozó tőkéje 1896. máj. 1-én 21.955 frt 45 kr. volt. A humánus célú egylet tevékenysége elismerést érdemel; a füzet pedig kitűzött céljain kívül egy érdekes adalékot fog képezni egykor a magyarországi ref. tanügy történetéhez.

Dolgazatok a gyakorlati lelkészet köréből. Irta: dr. *Tüdős István*. Miskolcz. Lövy József fia tulajdona. 1897. Ára 1 frt 30 kr. A sárospataki ref. theologia ifjú tanárának e munkájáról közelebb tüzetesen fogunk szólni.

ADATOK

a tiszántúli ev. ref. egyházkerület kebelében lévő egyházak történetéhez.

49. A n.-harsányi ev. ref. egyház vázlatos története.

Nagy-Harsány tiszta magyar község, fekszik Biharban, — a n.-szalontai ev. ref. egyházmegyében, — Nagy-Váradtól 24 kilométernyire a Sebes-Körözs mellett menő várad-kövi vasuti vonaltól balra, kisebb vasuti indóháza közelében. Keletkezése idejét „a XIII. század előtti korra” tevő hiteles megyei és községi feljegyzések szerint: „N.-Harsány” nevét a Körözs akkori itteni „nagy” esésének „harsány” hangjától vette. Ezen helységnek a Körözs régi medrén túl feküdt kisebb részét nevezték „Kis-Harsány”-nak, a hogy ma is nevezik ennek felszántott helyét, a hol a vasuttól jobbra a hajdani kisharsányi templom kődarabja most is kivehető. Más hasonló helytől megkülönböztető, a közelében folyó Körözstől vett előnévvel hívják községünket: *Körözs Nagy-Harsáynak is.*

Első megtelepülése Harsáynak történhetett a XII. században a XIII. elejéig, mert „a tüzés vas büntetésére ítéltek közt 1214—1230. körül nagy-harsányiak említettek” így Harsáynak ezen időre már fenn kellett állania. (I. Budai Ézsa. „Magyarország története a Mohácsi vészig” 199. lap.) N.-Váradhoz közel fekvéséből következtethetőleg Harsány ez idő tájt már elég virágzó lehetett. A tatárjárás általi elpusztulása, az 1241—1243. évek után lett másodszori megalakulásának ideje bizonyosan meg nem határozható, de hogy a reformáció idejére már mint jobbágy község ismét létezett, ezt bizonyítja az, hogy „a kolozsmonostori apátság levéltárában talált adomány levél szerint N.-Harsány 1564-ben Zsigmond János által a függetlenség és az alkotmányosság egyik hős bajnokának, Ártándi Kelemennek adatott.” A reformációt a Várad vidéki helységekkel, Ozori, Gálszécsi, Thuri, majd Szegedi Kiss István vallástisztítók buzgólkodása folytán, Martinuzzi György váradi püspök minden ellenállása dacára bevette Harsány már 1553—

1557. közt, és csakhamar megkedvelte különösen a Kálvin értelme szerint megtisztított vallást, úgy hogy harsányi ősegyházunk a Báthori István és Kristóf fejedelmek alatti vallásszabadságban már lehetőleg szerveszkedhetett. (I. Budai Ezs. Magyarország tört. Mohács-Buda visszavételéig 103. l.)

Az országot pusztító törökök s hazánk és vallásunk szabadságának ellenségei ellen vívott szabadságharczainkban tanúsított hűségükért, vitéségükért a harsányiakat Bocskai István 1605-ben a korponai nemzetgyűlésen a többi hajdu városok kiváló szabadalmaival ajándékozta meg. Így lett Harsány jobbágyközségből szabad hajdu város. Az 1606-iki bécsi béke után megújult szabadságharczainkban is végig hívek maradván harsányi hajduink, szabadalmaikban ezért Bethlen Gábor által is megerősítettek, I. Rákóczi György pedig 1631-ben megújította adománylevelöket. Ezután pusztulást hozó siralmas idő következett hajdu városunkra, mert a II. Rákóczi György alatt különösen a Rákócziakhoz hű hajdu városokra zudult török áradat által N.-Várad bevételekor 1658. körül Harsány hajdu városunk feldulatott, leégett, elpusztított úgy, hogy 1660-ban már Harsány vitéz hajdu városának csak sötét romjai maradtak. Községünk 1630-ban készült pecsétnyomóján most is látható a régi Harsány hajdu városnak címere: „egy vártorony, mellette egy két lábával kardot tartó oroszlán, mely a törökök s németek ellen mindég vitézül s híven küzdött harsányi őseink bátorságát jelzi.” A drága emlék gyanánt is őrzött pecsétnyomó szélén világosan olvashatók ezen bevéselt betűk: „*Harsány városának pecsétje 1630.*” Ezen pecsétnyomó köriratából is láthatólag Nagy- és Kis-Harsány egy volt, a mint az I-ső Rákóczi Gy. adománylevele is „N.- és K.-Harsányból állónak jelzi Harsány városát.” Ezen két részből állt, feidult Harsány városnak megmaradt lakói, az Ugra felőli határban volt „Püski” nevű helység megmaradt lakóival a bujdosásból hazakerülések után hozzáfogtak Harsáynak a mostani helyén lett újra alakításához, de ezen harmadszori megtelepülésökben a vidéken száguldó török csapatok által és a II. Rákóczi Ferenczféle felkelésbeni részességök miatt annyira akadályoztattak a harsányiak, hogy sokszor kénytelenek voltak alig felépült házikóikat elhagyva, előbbi helyek helyeikbe visszamenekülni. A harmadszori megtelepülés nehézségeivel ennyire küszködő harsányiak csakhamar elvesztették véren szerzett javaikat hajdu-szabadalmaikat, s a káptalan urasága alá jutván, az alatt nyögtek, az alatt maradtak szabadságunk negyvennyolcban feltetszett hajnaláig.

Hazánk és protestáns vallásunk szabadságáért sokat harczolt harsányi elődeink harmadszori megtelepülésök után legelőször is azon igyekeztek, hogy templomot építsenek imáadására az Istennek, a ki őket megsegítette elpusztult híres hajduvárosuk „*N.-Harsány*” községük újraépítésében. Lankadatlan buzgalmukkal csakugyan építettek a mostani fiiskola megett helyen 1726-ban egy kis fatemplomot fatoronnyal, szerevén ebbe „*az eklézsia költségén*” mintegy 100 font súlyú kisebb harangot. A reformált hívek szaporodtával kihozták a megbővített fatemplomot elzárt helyéről a mostani nyiltabb, tágasabb helyére 1757-ben s öntettek a kis harang mellé az „*eklézsia költségén*” egy nagyobb, mintegy 150 font súlyú harangot, melyre hajdu címereket is bevészték. A II. József türelmi parancsát örömmel vett harsányiak a fatorony helyett zindelyes kötornyot állítottak 1786-ban, feltevén bele másfél évvel később a váradi Sz.-László templomából megvett óra-

szerkezetet, 1795-ben pedig a két harangot is. A kőtorony mellé a kőtemplom alapkövét 1797. szeptember 12-én tette le Balassa László akkori predikátor. A hívek áldozata és fáradozása árán felépült új kőtemplom a közeli papság és a debreczeni énekharang közreműködésével felavattatott 1802-ben. Ezen évszám most is olvasható katedránkon, melynek ugyanekkor N.-Zerinden készült ékes koronája tetején egyházunk saját vérevel, önjerejéből fennállását példázó aranyozott „*pelikán*” alakja van. Az első fatemplom mellé épült, 1790-ben újított lelkészlak 1846-ban a fitanító lakásává, az új kőtemplomhoz közelebb esett régi fitanítói lak és iskola pedig lelkészlakká alakított azon helyen, a hol ma is van a lelkészlak. Az 1847. évben épített a mai napig sok javításon átment fiiskola a rektori laktól különállólag a rektori udvaron. A régi leánytanítói udvar a lelkészi udvarból bővítve, a szűknek bizonyult leányiskola 1852-ben alakított. A harsányiaknak sok áldozatok árán eszközölt építkezések örömet megzavarta az 1834-ik évi földrengés, mely templomjukat annyira megrázta, hogy ma is meglátszik rajta vastag falainak repedése. Az ezt követő 1835. évi vilámcsapás ismét annyira megrongálta templomjukat, hogy javítása elodázhatatlanná vált. A kimerült egyházközség lakosai, miután káptalan földesuroktól — kinek ők véres verejtékkel sok ezreket kerestek — rendes kamatra se kaptak segélypénzt ref. templomuk kijavítására, végső erőmegfeszítéssel keservesen keresett filléreiket önkéntesen összerakva javították ki a két egymásután következett elemi csapás által megrongált templomjukat cserepelletéssel, ajtók, ablakok, zsaluk készítésével mintegy 600 frtért. Alig fejezték be a negyvenes években ezen épületjavításokat, templomi istenitiszteletek emelésére önkéntes adományokból egy már sokszor javított, de még mindig megfelelő 8 változatú orgonát állítottak a harsányiak templomukba 1854-ben. Az 1856. évben a vigyázatlanság okozta tűzvész áldozatává lett lelkészlakot építette fel egyházunk, egy kis korszerű javítással ma is megfelelő alakjában. Kisebb nagyobb egyházi épületreparálás után az elébb 10 öles torony 6 és fél öllel emeltetett, teteje bádoggal fedetett, az egész templom kívül-belől renováltatott mintegy 2800 forintért 1866-ban, a mikor a templomi munkálatok hálaadó istenitisztelettel fejezték be. A leánytanítói lakon volt leányiskola helyett a lelkészlak végéhez 1873-ban új leányiskola épített. Tíz év után, 1883-ban a templom nehéz, hasadozott mennyezete könnyű deszkamennyezettel váltott fel, a templom bádoggal fedetett és tornyával együtt újból renováltatott s a lehető legjobb karba állítottatott Veres Károly szalontai jőnevű építőmester által 7000 frtért, mely pénzért a lelkészi udvarra a templom ócska fáiból, tégláiból egy négy rekeszű, cseréppel fedett magtár is épített, mely magtárban az egyháznak 1878. óta gyűlt 120 köböl búzája kamatozik. A következő 1884. évben a régi lelkészlaktól alakított, rozogává lett fitanítói lakást újonnan építették, állítva a megmaradt épületfákból a lelkésznek egy 5 öles górért is a megvolt 800 és a kivett 600 forintért. Egyházunk tagjai újabb biztonságát adták áldozatkészségüknek 1894-ben, a mikor az 1726—1756-ból való megrepedt két harangjuk helyett a presbiterium kezdeményezésére önkéntes adományokból öntettek egy 425 klgr. sulyú A) hangú nagyobb és egy 235 klgr. sulyú C) hangú kisebb harangot ifj. Hönig Frigyes aradi jőnevű harangöntővel 1158 frtért. Az új harangok rendelési helyekre — az egyház tagjainak, s nagyszámú vidékieknek jelenlétében — ugyanazon év május 1-én tétettek fel ünnepélyesen. Felirata a harangoknak ez:

„A nagy-harsányiak önkéntes adományából öntette a nagy-harsányi ev. ref. egyház, Istennek dicsőségére 1894-ben.”

Sok és nehéz megpróbáltatásokon átment harsányi ref. egyházunk elég jó helyzetének, szebb jövőjének biztosítására, tagjainak verejtékével szerette a lelkész használatában levő négy fertálynyi, a fitanító által használt $\frac{2}{4}$, a leánytanító $\frac{3}{8}$ s a saját használatában levő 8 holdnyi földjét s ezek járandóságait. Az 1889. év óta takarékból van ez egyháznak egy kisebb földje hasznábéréből, építési pénzmaradványból, adományokból egyházi és iskolai czélokra mintegy 550 forintnyi segélyalapja, melyből 150 korona a millenniumi ünnepély s a mostani lelkész egy kinyomatott s hallgatói közt elkelt alkalmi beszédjének jövedelméből létesített „*ezredévi egyházi szegényalap*” lett, melynek egyrésze egyelőre csak a szegény iskolásgyermekek segélyezésére fordítatik, hogy ezek iskoláztatása a szegénység által meg ne akadályoztassék. Ezeken és a magtári búzában kamatozó több mint 600 forinton kívül, fedezi egyházunk nagyobb kiadásait a híveknek egyházunkért való áldozatkészsége, melylyel az egyházat kezdettől fogva segítő község, mint testület és a lakosok ajándékoztak egyházunknak 1717—1850-ig 38,760 forint körüli összeget, 1850—1893-ig 3265 frtot, 1893—1896-ig pedig mintegy 1550 forintot. Az évi perselypénz volt eleinte 8—10—25 frt, újabban 30—40 frt közt váltakozó. A sákramentumok kiszolgáltatásához szükséges készletek többnyire mind adományok, mint pl.: Egy belül arannyal futtatott ezüst pohár, melyet „a harsányi eklézsiához ajándékozott 1717-ben Nagy Márton”. Használták e poharat 1862-ig, mikor emlékül eltétele. Egy kis czinkanna, P. G. ajándéka, 1717.; egy nagyobb czinkanna „Lengyel Sándor ajándékozta a harsányi eklézsiához 1726.” A két szép úrasztali pohár 120 frt: „A harsányi ref. nők adománya 1862.” A terítők közül: a katedra állandó fekete bársony terítőjét adta Máté Ferencz 1801., erre a zöld posztót adta 1866. Pénzes Erzsébet. Kék alapszínű szép asztalterítőt adományozott 1833-ban Tóth Debora asszony. A 130 forint értékű, igen diszes meggyszín selyem, arannyal rojtozott, búzakalász, szőlőfürttel, a magyar haza czímerével, himzessel ékesített úrasztali terítő, 1864-iki adomány. A templomi szószékre s asztalra, az orgonára s a két nagy karzatra részben fehér selyemmel szegélyezett 30 frt értékű, temetéskor használandó finom fekete terítőket adott egyházunknak Forrás J. fitanító-orgonista neje és Németh Sándor úr 1894-ben. Ezen és a többi, fent általánosán értékelt jótettekben nyilvánult hitbuzgóságot elősegítette ezen egyházunkban az egyházi fenyíték megtartása. A vasárnapnak s a vasárnap templomi istenitiszteleteknek zavartalan rendes megtartása felett Harsányban „*kálvinista szigorral örködtek*”; a vallástalan, a czégéres bűnökben élő egyháztagokat „a presbiterium előtti penitencia tartással, bot, pénz, börtön, a váradí várba katonának adás, kizárás, kitérés által büntették.” A megtérők, fogadásukról a presbiteriumnak írásbeli kötelezvényt adtak. Most is megvan templomunkban, persze felretéve, az a „*szegénykő*”, melyre a templom közepén azon penitenciatartó nők állítottak, a kik a VII. parancsolat ellen vétkeztek. A netán veszedelmesen romlásnak indulókkal szemben az Isten ígéje, a mi vallásunk által előirt áldásos egyházfegyelem kálvinista Harsányunkban természetesen a mai idők szerint is gyakoroltatik.

Egyházközségünk anya- és jegyzőkönyvei 10 kötetben 1750-től vezetettek, s a többi okiratokkal, gyűlési jegyzőkönyvekkel, a néh. Csomor János lelkész által

készített s vezetett „Családkönyv“-vel, az 1894-ben készült „Vagyonkönyv“-vel egyházunk levéltárában s ládájában őrizték. A harsányi egyház történeti feljegyzéseit nagyrészen magában foglaló 1750—1840 iki anyakönyvünkben a „Pro memoria“ cz. alatt a fent már elmondottakon kívül olvashatjuk, hogy „Anno 1805. popularis conscriptio tartatván Magyarországhban, ezen Harsány Helységben, a mely csupa református magyarokból áll, találtatott a lelkek száma 1040“-nek, mely 1857-re 1088, a f. 1896. évre 1260-ra növekedett. Ezen lelkek lelképásztoraí, fi- és leánytanítói 1707-től egymásután így következtek:

Lelkész Harsányban: Ecsedi 1707-ben. Szöllősi Péter, Polgári, Nádudvari, Széki, Ladányi nevék 1732-ig. Szentesi Mihály 1732—45 ig. Lévai Zsigmond 1745—49. Máté János 1749—1751-ig. Halasi István 1751—1755. Tóth István 1755—1767. Soós János 1767—1776-ig, megh. Bajomban 1798. Komáromi Süllye Dániel 1776—1784-ig, meghalt Zsadányban 1795. Balassa László 1784—1806-ig, a mikor szélütés folytán szolgálatképtelenné lévén, az egyházi hivatalnokai iránt hálás kegyeletes érzéssel viseltetett egyházhívek az egyház költségén részére egy udvartelket vettek s erre tiszteséges lakot építettek, melyben három évi nyomorgás után meghalt, — az egyháztól nyert lakása utódainak maradván. Szikszai József 1806—1809., meghalt Sarkadon 1821. Fekete József 1809—1812., mikor Okányba távozott. Tarczali György telegdi, komádi lelkészkedése után 1812—1848. január 3-ig. Vésztői Szondi Lajos debreczeni s külföldi tanulása, boros-sebesi lelkészkedése után 1848—1855. aug. 24-én kolerában lett elhunytáig. Debreczeni Csomor János debreczeni tanulása, kabai rektorsága, n.-váradí, majd n.-szalontai segédlelkészsege után 1856—1880. okt. 19-én lett haláláig, mely idők alatt a szelíd lelkületű buzgó lelkész az egyházmegye tanácsbírája is volt. Debreczeni Szücs József debreczeni tanulása, szalontai s.-tanársága után 1880—1887-ig n.-harsányi lelkész lett, a mikor is Márk Ferencz fekete-gyarmati lelkészszel önkéntesen helyet cserélt ápr. 22-én. Csengerujfalusi dr. Márk Ferencz Debreczenben végezvén, ugyanott előbb esküdtfelügyelő, majd 3½ évig a bazeli, edinburghi, hallei és jeni egyetemeken tett tanulmányai, s a jeni egyetemen bölcsészettudorrá lett promoveáltatása után, egy évig debreczeni theol. s. tanár lévén 1875-ben előbb földesi, majd sarkadi segéd, tenkei időközi és fekete-gyarmati rendes lelkészsege után: 1887—1893. júliusig, a mikor okányi lelkész lett. Élesen született, Debreczenben 1885-ben végzett Dávid Gyula, külföldi, bécsi és holland-utrechtí 3 évi tanulmányai, egy évi turkevei, négy évi okányi s.-lelkészkedése után 1893. okt. 1. óta.

Fi- és leánytanítók Harsányban: **fitanító**: Daróczi Márton 1751—1764-ig. Benécs István 1764—65-ig. Jánoki Dániel 1765—76-ig. Kállai Ferencz 1779-ig. Kovács Miklós 1784-ig. Benkő József 1791-ig. Rompa Dániel 1796-ig. Sándor Ferencz 1796—1801-ig. Vári István 1806-ig. Kiss János 1808-ig. Szaniszló Pál 1819-ig. Pataki János 1823-ig. Oláh József 1830. Börcsök István 1832-ig. Bor Péter 1832-ben Tenkéről hozatván, 1854-ben innen Ugrára távozott. Juhász Lajos orgonista fitanító 1854—1862-ig, n.-váradí kántorra lett megválasztatásáig. Filótás Kálmán 1862-től helybeli jegyzővé lett megválasztatásig 1881-ig, a mikor helyét Forrás József mai orgonista kántorfitanítónk foglalta el. **Leánytanító** 1751—1753-ig Kiss István. Kiss György 1781-ig. Kocsi József 1795-ig. Csörsz Mihály 1802-ig. Nagy István 1810-ig. Bihari István 1813-ig. Balogh László 1824-ig. Balassa László

néh. lelkészök fia Árpádra távoztáig 1826-ig. Börcsök István 1830-ig fitanítóvá lételeig Árpádról visszahozott Balassa Bálint 1836. Fazekas József 1837—47-ig. Dolinai Gábor 1854-ig, mikor Tenkére majd K. Gvánba vitetett. Katona Ferencz 1863-ig. Bor Péter 1868-ig. Ugráról visszahozatva itt ünnepelte tanítóságának 50-ik évét 1867-ben. Baló Albert 1870-ig. B.-Böszörményből s innen nyugalomba vonulva. Mike Pércsen meghalt 1887-ben. Forrás József Ujbátorból hozatott 1870, majd Körözs-Ladányból 1881-ben ismét Harsányba választott fitanítónak. Balogh József 1874, ki geszti fitanító lett. Csikos Mihály 1875—78-ig. Nagy Lajos 1881-ig fekete-gyarmati tanítóvá lételeig. Csomor Béla néh. Csomor lelkész fia 1881. óta előbb ideiglenes, 1895. óta — N.-Váradon szerzett oklevelével — rendes minőségben.

A fentiekből az 1866-ig történeteket sok helyi és közérdekű dolgokkal, szép tanulságokkal bővítve, jó részletesen összeírta hiteles források után az áldott emlékezetű volt harsányi lelkész néh. Csomor János: „K. n. Harsány története“ című 342 lapra terjedő be-kötött kéziratában, melyet kiegészítve, a multjok iránt érdeklődő és derék elődeikhez magokat méltóvá tenni igyekvő „magyar vallásu“ n. harsányiak lehetőleg rövid időn szándékoznak kinyomatni ref. egyházközségök szellemi és anyagi épülésére. E kéziratból ez egyház „Arany könyvéből“ és anyakönyveiből állítottatott össze alantírott által n.-harsányi ev. ref. egyházunk jelen rövid vázlatos története is adalékul tiszántúli ev. ref. egyház-kerületünk történetéhez.

N.-Harsányban, 1896. november hó.

Dávid Gyula,
ev. ref. lelkész.

NEKROLOG.

K Á L L A Y I S T V Á N

1833—1897.

A debreczeni főiskolára négyve gyászszal köszöntött be az újesztendő. A tanúgynek egy szerény, de nagyérdemű munkása szönt meg élni, a kinek több mint 30 évre terjedő tanítói pályáján egész nemzedékek váltak lekötelezettjeivé. A kit a jó „Kállay bácsi“ tanított: az örökre hálás emlékezettel és szeretettel adózik neki. Az a legjobb tanító, a kit növendekjei szeretnek. A szeretet sok hiányt kipótol, de azt semmi sem pótolhatja.

Kállay István, a debreczeni főiskola gyakorló elemi iskolájának tanítója, csupa szív, ccupa szeretet és joságos türelem volt: a legkritkább tanítók egyike, a kik e nemes tulajdonságokkal hozzá hasonló mértékben dicsekedhettek.

Ezenkívül maga volt ő az élő lelkiismeret és kötelességérzet. Hiszen, a mint mondják, végre is ennek esett áldozatul, mert a karácsonyi ünnepek előtt pár nappal is felment betegen az ő szeretett kis tanítványai közé, a hol annyira rosszul lett, hogy haza kellett lakására szállítani.

Halála január 1-én reggel 7 órakor, életének 64-ik évében következett be. Emlékezete élni fog közöttünk, a kik ismerték az ő nemes lelkét, a kik tapasztaltuk gyermekeinknél ennek jótékony hatását, s azt a szeretetteljes bizodalmat és ragaszkodást, a melylyel őt ezek a gyermekek, mint tanítványai körülvették.

A magyar ref. tanítóknak ez a tisztas alakja, a ki azt a nehéz, de dicsőséges pályát becsületes szerény-

séggel s kötelességtudással futotta meg, érdemes arra, hogy f. hó 3-án elkisérjük nyugovó helyére s nevét feljegyezzük az utókor kegyelete számára. Áldás és béke hamvaira!

*

1833. július 5-én született Sáros-Patakon, atyja Kállay István, anyja Putnoki Nagy Juliánna volt. Tanulmányait a sárospataki elemi iskolában kezdte meg 1839-ben, — 1843-ban a gymnasiumi első osztályba lépett s hat éven át folyvást előhaladva, 1848-ban a középiskolai tanfolyamot bevégezte, ezen év július havában, mint egyházi pályára készülő, a főiskolai törvényeket aláírta. A szabadságharc lezajlása után 1849. nov. 1-én a főiskolai tanfolyam kezdetével sietett fölvenni az eljuttatott fonalat s tanulását tovább folytatta. Tevékeny részt vett 1854-ben az ifjusági önképzőkör „Testvértársulat” cím alatt megalkotásában, melynek működését az országos nevű költő, filozof és esztéta Erdélyi János tanár élénk figyelemmel kísérte, annak kiválóbb tagjait folyvást buzdította s lelkesítette. Ennek következtében jelent meg később az önképzőkör díszes „Emlékkönyve”, melyben Kállaytól is vannak verses dolgozatok.

Erdélyi János ajánlatára ment ki magánnevelőnek a Thuránszky családhoz Legyesbénye-Kecskésre, hol első gymn. oszt. tanított. Innen 1856. őszén a miskolczi ev. ref. egyház hívta meg a szirma-utcai tanítói állásra, de itt egész tanévét sem tölthetett, mert az alsó-szuhai tekintélyes egyház Gömörmegyében szállította sokkal kedvezőbb anyagi helyzet mellett iskolája szolgálatába. Also-Szuhan 1857—1864-ig oly kitartó eréllyel s sikerrel szorgalmazta a tanügyet, hogy az úgynevezett „Százalvolgyóni” iskolája lett a peldányiskola. De a község közművelődésére is nagy hatása volt azon tényeknek, hogy a felnőtt ifjakból s érdeklődő férfiakból egyházi dalardát alakított, a tanteremben időnként közérdekű, népszerű felolvasásokat tartott. A dalárdának penztárt és kedvező forgalmu magtárt teremtett. 1864—1868-ig ugyancsak Gömörmegyében a tornaalyai ev. ref. egyház iskolájában értékesítette tanítói tehetségeit. Itt már kész énekkart, énekkari pénz- és magtárt talált. A mellett, hogy iskoláját itt is peldányiskolává emelte, oly buzgalommal faradozott a templomi orgona letesítésén, hogy azt 1867. év tavaszán a gyülekezet nagy lelki öröme fel is avathatta. 1878. őszén pályázat útján jutott Hajdúnánásra, hol a tanítói testület létrehozásában nem kis része volt, majd az alsó-szabolcs-hajdu-vidéki ev. ref. tanítóegyesület választotta meg elebb északköri, aztán központi elnökének, 1870. tavaszán már Hajdu-Szoboszlón találjuk mint felső leányiskola tanítót, mint ilyen örömmel vett részt a közoktatási kormány által rendezett nagykallói és nagyváradai képezdei pottanfolyamokban. 1873. elején szamos pályázó közül a debreczeni ev. ref. egyház a csapó-külvárosi leánytanító állást vele töltötte be. Ezen év nyarán dult Debreczenben a kolera. A tanintézeteket bezárták. E szomorú, de rá nevezve kedvező alkalmat az éppen nyitva levő világtárlat megtekintésére fordította, annak tanügyi osztályát tüzetesen tanulmányozta, tanügyi ismeretei szélesebb tért nyertek. Megtekintette Stajerbén a mürzzuschlagi népiskolákat is. 1873. őszén állította fel a tiszántúli ev. ref. egyház tanítóképző mellé szükséges gyakorlóiskolát, melynek tanítójává az egyházkerületi tanárválasztó küldöttség egyhangulag választotta meg, új hivatalt azonnal elfoglalván, 21 év óta lelkiismeretesen tölti be.

Kállay István élete nemcsak a tanítói, hanem az irodalmi téren is tüntet fel nyomokat. Verses és prózai

dolgozatai következő ujságlapokban s naptárakban szét-szórva jelentek meg: Napkelet 1858—59. Tarsalgó 1858. Szépirodalmi közlöny 1858. Matyás diák naptára 1858. Kalauz 1857—59. A nép ujsága 1859—61. Néptanítók könyve 1860. Ujidó 1860—61. Iskolai lap 1861—62. Trombita 1861. Vasárnapi ujság 1861. 38. sz.

Emlékköny. (Sárospatak) 1862. Gyámintézeti évköny. (Szeged.) 1861. Tárogató (Szatmár) 1862—63. Nagy képes naptár 1863. Miskolczi naptár 1863. Házi kincstár 1862—65. Hölgyfutár 1863—64. Magyar ember könyvtára 1864. Magyar néplap 1866. Népszava 1867—72. Ludas Matyi 1867—73. Fővárosi lapok 1868. Szamos (Szatmár) 1869. Ludas Matyi naptára 1870. Nagyvárad 1871. Debreczen 1874—94. Kortés 1875. Polgártárs (Debreczen) 1877. Ebresztő (Debreczen) 1878—82. Debreczeni Protestáns Lap 1894. Iskolai lap (Mező-Túr) 1892. Alnevei: Vörös István, Herkó Péter, Debreczen, Ámor, jegybetűi: —y—n. K. I. Önálló munkái a következő sorban jelentek meg: 1. Gyermekbarát 1857. Miskolcz. 2. Versfüzér 1860. Sárospatak. 3. Halotti énekek 1869. Rimaszombat. 4. Jó gyermekek könyve 1867. Debreczen. 5. Kis tükör 1872. Debreczen. 6. Ausztria földrajza 1876. Debreczen. 7. Magyar történeti életrajzok 1876. Debreczen. 8. Magyarország összefüggő története 1877. Debreczen. 9. Egyetemes történelem életrajzokban 1878. Debreczen. 10. Utazók kézikönyve 1879. Debreczen. A Protestáns népiskolai lap 1884-ik évi folyamát megindította s szerkesztette. Kéziratban van az Utazók kézikönyvének második kiadása. Abécze és első olvasókönyv. Költemények két, — beszélek egy kötetben.

KÜLÖNFÉLÉK.

— **Boldog újévet t. olvasóinknak!** Adja Isten, hogy egyházunk és hazánk üdvére s a közérdekekkel nem ellentétes magán és családi jóllétüknek munkálására, a becsületes és nemes törekvések méltánylására, az álcázott szeretetlenség, szűkkeblűség és érdekhajhászat leleplezésére és elnyomasára, s mindenekfelett az igazság, önzetlenség és közhaszon szolgálatára — a legsikeresebb együttes tevékenységet fejthessük ki az új-esztendőben!

— **Ujévi üdvözetek.** A debreczeni kollegium tanári kara a beköszöntött ujév reggelén is megemlékezett a kollegium előjárói s legfőbb támogatóiról és testületileg jelent meg a szeretett és tisztelt egyházi főgondnoknál, *Kiss Áron* püspöknél, a hol *Csiky Lajos* h. akad. igazgató tolmácsolta lelkes szavakkal a tanári karok tiszteletét és ragaszkodását a közszeretben álló főpásztor iránt, a ki szokott melegséggel és meghatottsággal mondott ezért köszönetet. Innen *Csiky Lajos* h. ak. igazgató, dr. *Erdős József* h. theol. és dr. *Baczoni Lajos* jogakad. dékánok, *Karai Sándor* h. gymn. és *Kovács Lajos* tanítóképezdei igazgatók, a hozzájuk csatlakozott *Tóth József* veterán tanárral együtt, előbb *Simonffy Imre* kir. tanácsos, főpolgármester, helyi gondnoknál, azután *Degenfeld József* gróf főgondnoknál jelentek meg, kifejezven mindkét helyen a tanárkarok tiszteletét és szeretetét főiskolánk érdemes előjárói iránt. Örömmel hallottuk, hogy a polgármester, *Csiky* üdvözlő szavaira reflektálva, maga is elismerte, hogy alig van szebb és megtisztelőbb állása valakinek, mint az övé,

a ki egy fényes egyháznak és országos jelentőségű főiskolának s egyúttal Magyarország egyik legnevezetesebb városának szerencsés az élén állhatni; sajnálatát fejezven ki másrészt a felett, hogy mindezen téren a ma mar annyira megsokasodott teendőknél ohajtása szerint nem tehet eleget. — *Degenfeld* gróf főispán és főgondnok szokott szívélyességgel viszonzta a tanárkarok üdvözlését, igérve továbbra is jóakarátát és kérve a tanárok bizodalmit és közremunkálását. A nemes gróf, mint mindig, úgy ez alkalommal is őszinteség által áthatott és szabatos beszéddel kötelezte le a hozzá közeledő tisztelgőket.

— **Vallástanári értekezlet.** A novemberi egyházkerületi közgyűlés megbízásából Joó István középiskolai felügyelő decz. 28-ra hívta össze az egyházkerület összes gymnasiumainak rendes vallástanárait a debreczeni tanítóképezde és felsőbb leányiskola igazgatóival és vallástanáraival együtt annak megállapítására, hogy a Csiky Lajos theol. akad. tanár által középiskoláink számára irandó „Egyház-szertartástan” és „Egyház-szervezetünk és törvényeink ismertetése” mily terjedelemben és mely osztályok vallástani tárgyai mellé osztassék be? Az értekezletre megjelentek Kovács Lajos tan.-képezdei, Dóczy Gedeon felsőbb leányiskolai igazgatók; Tabajdi Lajos szatmári lelkész, mint a szatmári gymnasium vallástanára; Elek Lajos, Nagy József, Nagy Gyula debreczeni, Bányai Sándor h.-m.-vásárhelyi, Darabanth Gusztáv m.-szigeti, Vékony Sándor mezőtúri, Szabó Imre karczagi, Barla Sz. Jenő kisujszállási vallástanárok; Szolnoki Gerzson h.-bőszörményi lelkész és vallástanár. Az értekezlet főtiszt. püspök úrhoz terjesztendő javaslatának kidolgozásával — melyet lapunk is közölni fog — Nagy Gyula értekezleti jegyző bizatott meg.

— **A középiskolai tanárság érdekében.** Az orsz. tanáregyesület igazgatója f. hó 17-én nyújtotta át memorandumát *Wlassics* miniszternek, melyben ismételve feltárva a tanárság helyzetének tarthatatlanságát s kitüntetve ez osztálynál mutatkozó destructió jeleit, sürgetőleg kéri a minisztert első sorban a fizetések megfelelő rendezésére s a korpótlékok emelésére, rámutatva feltűnő hátramaradottságunkra és arra, hogy Ausztriában épen most történt újabb lényegesebb előlépés e téren, a hol az alapfizetés 1400 frt, az ötödéves pótlékok pedig kétszer 200 frtra, háromszor 300 frtra emeltettek, úgy, hogy ott minden 25 éves tanár eléri a 2700 frt fizetést. Hol vagyunk mi ettől itt Debreczenben, még az akadémián is?! — Az igazgatóságot *Beöthy* Zsolt elnök vezette; a miniszter, mint mindig, sokat ígért; tisztelgett a küldöttség *Tisza* Kálmánnál is, mint a pénzügyi bizottság elnökénél, a ki szintén nem tagadta meg a jóakarátú biztatásokat.

— **A pápa és a magyar lithurgia.** Régi s most újabban nagyobb erővel előtérbe lépett törekvése a hazafias érületű magyarországi g. katolikus papságnak és híveiknek, hogy egyházi szertartásukba a hagyományos szláv idioma kiküszöbölésével a magyar nyelvet vigyék be, a mit teljesen indokoltá tesz az a körülmény is, hogy ez egyház híveinek egy jelentékeny része kizárólag magyar ajkú, annyira, hogy külön magyar püspökség felállítását is régóta sürgetik. A római kuria, *Ledochowszky* bibornok befolyása folytán, tehát úgy látszik, szláv tendenciák hatása alatt ezt a törekvést, a mely által pedig a magyar államnak is szolgálatot tehetett volna, nem-hogy nem támogatja, hanem annak egyenesen útját állani törekszik, helytelennek nyilvánítván az „Inquisitionis Congregatio” egy dekretumával azt is, hogy

Budapesten az egyetemi templomban jun. 27-én görög kath. ruthének magyar nyelvű énekes misét tartottak. Az említett bibornok a jelzett dekretumra támaszkodva, még szept. 26-áról *Vály* János eperjesi görög kath. pü.-pökhöz intézett iratában hibáztatja azt, hogy egyes ruthén papok a lithurgikus könyveket magyarra fordították. Felhívja a püspököt, hogy ezt szigorúan tiltsa meg, a kinyomatott könyveket semmisítesse meg, az ellenszegülőkkel szemben pedig további eljárást helyez kilátásba. A Propaganda Fide Congregationnak ezt a leiratát, a mely ennek prefektusától származott, a mint írják, az eperjesi püspök az okt. 3-án tartott szentszéki ülésben tárgyalta s papjaival körlevélben tudatta. Jövő számban e kérdéssel tüzetesebben foglalkozunk. Ezuttal csak annyit szeretnénk megtudni, hogy mire való is hát a magyar apostoli királyt megillető az a *jus placeti*, ha a magyar állam érdekeibe egyenesen beleütköző efféle pápai határozmányoknak is akadálytalanul érvényt lehet szerezni Magyarországon?!

— **Ultramontán maximák.** Ezek szerint, a mint azt a Religio kifejti, *keresztyén liberalizmus* és liberalis keresztyén — faból csinált vaskarika. Annyi, mintha valaki azt mondaná: vallásos istentelenség, vagy megfordítva: istentelen vallásosság. Hasonlóan állunk — ugymond — a *keresztyén szocializmussal* is. Ez sem létezik. Mert hiszen „a szocializmus nem egyéb, mint törekvés a társadalomnak, az istentelen liberalizmus elveit szerint való átalakítására. Mi viszont azt szeretnők kérdezni a t. kollegától, hogy: hát a néppárt miféle Isten csodája?! Mert, hogy nem liberalis. azt tudjuk; de hogy keresztyén volna, abban kételkedünk; mert az igaz keresztyénség elveivel nem fér össze az a hit-beli gyűlölködés és abból folyó vak fanatizmus, a mit azok az urak képviselnek. Hogy az egyház nem *felekezeti*, hanem *katholikus*, ebben megnyugszunk; tudva azt, hogy hiába katolikus vagyis *közönséges* és *egyetemes* az ő egyházuk, mi mégsem tartozunk s nem akarunk tartozni hozzá, mert mi az igaz keresztyénséget a katolikus egyházon kívül találjuk fei. Sőt még azzal sem kecsgethetjük a tulsó oldalon levőket, hogy — a mivel ők biztatni szeretik magukat, valaha oda visszatérünk. Mert visszaesés lehet ugyan az emberiség fejlődésében egy pillanatra; de a fejlődés azért, általában és végeredményében, mindig előre és nem hátrafelé irányul.

— **Halálozás.** A mint lapunknak utólagosan írják, *Földváry Gerzson* Ó-fehértó ev. ref. lelkésze, a gondos és jó ferj, a szerető atya, igaz lelkű barát, az egyház felvirágoztatását teljes erővel munkáló lelkész, az igazságot és békességet szerető ember hosszas szenvedés után, lelkészsege 16-, életének 44-ik évében folyó hó 7-én este fél tíz órakor jobb létre szenderült, sítatva, hű neje, kised árva, rokonai, barátai és gyülekezete által. Béke és áldás lengjen a nemes porok felett!

TARTALOM - JEGYZEK: Ujévre. Csiky Lajos. — T a n ü g y. Elmefutások a tanügy terén. Joó István. — A református népiskola. Vincze József. — Közéletünk: Néhány szó önmagunkról. B. L. — Az én harcrom az én baptistáimmal. Nagy Sándor. — Végszó Referensnek s Keresztesi Sándor t. v. elnök urnak. Osváth Pál. — Irodalom. — Adatok a tiszántúli ev. ref. egyházkerület kebelében levő egyházak történetéhez: 49. A n.-harsányi ev. ref. egyház vázlatos története. Dávid Gyula. Nekrológ: Kállay István. — Különfélék.

Felelős szerkesztő és laptulajdonos:

Dr. BACZONI LAJOS.